

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINIO PROCESO KATEDRA

JULIJA ROMANOVSKAJA
(MAGISTRANTŪROS NUOLATINIŲ STUDIJŲ TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA,
STUD. Nr. 92785)

BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ PASKIRSTYMAS CIVILINIAME PROCESU

Magistro baigiamasis darbas

Darbo Vadovas -
Lekt. Artūras Driukas

Konsultantas -
Doc. dr. E. Stauskienė

VILNIUS, 2010

TURINYS

IVADAS	3
I DALIS. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ SAMPRATA	7
1. Bylinėjimosi išlaidų paskirtis ir sąvoka.....	7
2. Bylinėjimosi išlaidų rūšys	10
2.1. Žyminis mokestis.....	10
2.2. Su bylos nagrinėjimu susijusios išlaidos	14
II DALIS. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ PASKIRTYMO BŪDAI IR TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMOS	18
1. Pagrindinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo teorijos	18
1.1. Atlyginimo teorija	18
1.2. Priežasties teorija	19
2. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės	22
2.1. Pagrindinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės:.....	22
2.1.1. Taisyklė “pralaimėjęs moka” ir jos taikymo mastas.....	22
2.1.2. Proporcingumo taisyklės taikymas, kai ieškinys patenkinamas iš dalies.....	25
2.2. Kitos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės:.....	27
2.2.1. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas, kai byla baigiama be teismo sprendimo iš esmės.....	27
2.2.2. Išlaidų už advokato ar advokato padėjėjo pagalbą atlyginimo ypatumai.....	31
2.2.3. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo atvejai, kai yra kelios pralaimėjusios šalys....	36
2.2.4. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas tretiesiems asmenims, nepareiškiantiems savarankiškų reikalavimų.....	39
2.2.5. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas valstybei	40
IŠVADOS	43
LITERATŪROS SĄRAŠAS	45
SANTRAUKA	51
SUMMARY	52

ĮVADAS

Žmonių visuomenė – sudėtinga sistema, kurios funkcionavimui neišvengiamai reikia visumos teisės normų, reglamentuojančių žmonių tarpusavio santykius, numatančių jų teises ir pareigas bei užtikrinančių pažeistų teisių gynimą. Visuomenei vis tobulėjant, vystosi socialiniai, ekonominiai, kultūriniai santykiai, didėja žmonių poreikiai, kyla ginčai, todėl, norint civilizuoto ginčų sprendimo būdų, didelei visuomenės daliai neišvengiamai tenka susidurti su teisiniu procesu, kuomet savo interesus tenka ginti civilinio proceso tvarka, kadangi civilizuotas ginčų sprendimo būdas – bylinėjimasis.

Asmens teisių ir teisėtų interesų gynyba, kaip vertybė, užtikrinama tiek nacionaliniuose tiek tarptautiniuose teisės aktuose¹ ir yra vienas iš teisinės valstybės tikslų. Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau - LR Konstitucija) numato, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau tekste – CPK) 2 straipsnį, civilinio proceso tikslai – ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus, tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus ir juos vykdant, taip pat kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių, aiškinti ir plėtoti teisę². Taigi įstatymai numato ne tik galimybę teisėtais būdais ginti savo pažeistas teises, bet ir numato būdus bei pagrindinius principus įgyvendinti teisę į teisminę gynybą.

Ginant savo teises ir įgyvendinant teisę į teisminę gynybą, neišvengiamai patiriama išlaidų, kurios yra civilinio proceso sudėtinė dalis, kadangi nepaisant sugaišto laiko ir patirtos moralinės žalos, bylinėjantis neišvengiamai patiriami ir finansiniai nuostoliai.

Civilinio proceso kaina – kiekvienam besibylinėjančiam svarbus klausimas. Priešingai, negu baudžiamajame procese, kuomet pagrindinės proceso išlaidos paprastai atlyginamos iš ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros ar teismo lėšų, civiliniame procese šalys yra įpareigtos apmokėti pagrindines bylinėjimosi išlaidas avansu, kurios šalims vėliau – išnagrinėjus bylą - paskirstomos pagal CPK, remiantis bendromis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklėmis. Labai svarbu, kad bylinėjimosi išlaidos nebūtų nepagrįstai, neproporcingai didelės, kadangi užkirstų kelią kiekvienam asmeniui pasinaudoti konstitucine teise į teisminę gynybą.

¹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497, 8 str.; Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288, 2 str. 3 d.; Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 2000, Nr.96-3016, 6 ir 13 str.; Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

Temos aktualumas ir problematiškumas. Magistro baigiamajam darbui pasirinktos temos aktualumą lemia tai, kad bylinėjimosi išlaidų paskirstymas nėra pakankamai aiškiai apibrėžtas įstatymuose. Pagrindinių bylinėjimosi išlaidų paskirstymo principų, tokių kaip, pavyzdžiui, „pralaimėjęs moka“ neužtenka, norint išspręsti sudėtingesnius bylinėjimosi išlaidų paskirstymo aspektus. Trūkstant išsamaus įstatyminio reglamentavimo, bylinėjimosi išlaidų paskirstymo problemos paliekamos teismams, kurie siekia suvienodinti teismų praktiką, tačiau neretai kylančios problemos reikalauja detalesnės analizės.

Išsamus bylinėjimosi išlaidų paskirstymo tyrimas nagrinėjant teisės teoriją ir teismų praktiką, taip pat tarp teorijos ir teismų praktikos atsirandančius neatitikimus, prisidėtų prie tolesnio teisės sistemos tobulinimo.

Objektas. Magistro baigiamojo darbo objektas – bylinėjimosi išlaidų paskirstymas civiliniame procese. Teorinės ir praktinės problemos, kylančios paskirstant bylinėjimosi išlaidas, aptariamoms atskirai analizuojant praktinius atvejus, kuomet įstatyme nuosekliai nereguliuojamus bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimus, teismams tenka pareiga išspręsti vieną ar kitą klausimą, vadovaujantis įstatymo analogija ar bendraisiais teisės principais.

Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo nagrinėjimas magistro baigiamajame darbe apima išlaidas kreipiantis į teismą (žyminis mokestis) bei teismo proceso metu patiriamas išlaidas ir jų paskirstymo aspektus. Daugiausiai dėmesio skiriama bylinėjimosi išlaidų paskirstymui pirmosios instancijos teisme, kadangi paskirstymo principai apeliacinėje ir kasacinėje instancijose iš esmės nesiskiria. Dėl ribotos darbo apimtys, plačiau nenagrinėjami teismo sprendimų vykdymo išlaidų paskirstymo klausimai.

Tikslas. Atliekamo mokslinio tyrimo tikslas – išanalizuoti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo pagrindines teorijas, principus, aptarti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo būdus, atkreipiant dėmesį į kylančias teisės aiškinimo ir taikymo problemas. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką bei teorinę medžiagą, siekiame išanalizuoti probleminius bylinėjimosi išlaidų paskirstymo aspektus bei pateikti pasiūlymus.

Šiame darbe siekiama išskirti problemas ir stengiamasi atsakyti į probleminius klausimus, kartu bandoma atskleisti tam tikrus teisinio reglamentavimo netobulumus.

Uždaviniai. Siekdama užsibrėžto tikslo, autorė išskėlė šiuos uždavinius:

- 1) Atskleisti bylinėjimosi išlaidų sampratą ir rūšis;
- 2) Visapusiškai ištyrinėti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo teoriją ir praktiką;
- 3) Išnagrinėti probleminius bylinėjimosi išlaidų atlyginimo aspektus;
- 4) Darbo pabaigoje pateikti apibendrinimus ir išvadas.

Hipotezė. Prieš pradėdama įgyvendinti moksliniam – tiriamajam darbui iškeltus uždavinius, autorė iškėlė šią hipotezę: „Atlyginimo teorija nepakankamai užtikrina teisingumo, sąžiningumo, protingumo principų įgyvendinimą“.

Metodai. Iškeltų uždavinių pobūdis suponavo kompleksinį teorinių ir empirinių mokslinio tyrimo metodų naudojimą. Pagrindinis empirinis mokslinio tyrimo metodas, kuriuo naudotasi atliekant tyrimą - dokumentų analizės. Šio metodo pagalba buvo tiriami galiojantys teisės normų aktai (LR Konstitucija, CK, CPK, Teismų įstatymas ir kt.) ir jau nebegaliojantys teisės aktai, įstatymų projektai, taip pat individualūs teisės taikymo aktai, t.y. teismų procesiniai dokumentai. Iš teorinių tyrimo metodų, mokslinės literatūros analizės metodas buvo pritaikytas nagrinėjant jau esamą literatūrą, analizuojančią panašias problemas. Lingvistinio metodo pagalba atskleidžiama bylinėjimosi išlaidų prasmė, o istorinis metodas naudojamas nagrinėjant teisinį reglamentavimą istoriniu lygmeniu. Galiausiai apibendrinimo metodu nustatomi principai, pagal kuriuos paskirstomos bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese, kuomet įstatymas nepateikia išsamaus atsakymo dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių.

Struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dvi dėstomosios dalys, skirstomos į smulkesnius struktūrinius vienetus:

1) Pirmoji dėstomoji dalis skirta atskleisti bylinėjimosi išlaidų sampratų įvairovę, bylinėjimosi išlaidų rūšis, jų paskirtį, padėti pagrindus teorinei bazei nagrinėti temą kitame skyriuje;

2) Antrojeje dėstomojoje dalyje aptariami pagrindiniai šio tiriamojo darbo aspektai – bylinėjimosi išlaidų paskirstymo teorijos, bendrosios bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės („pralaimėjęs moka“ ir proporcingumo principai), ir kai kurie atskiri atvejai, kuomet bendrosios bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės netinka, tokie kaip bylinėjimosi išlaidų paskirstymas, kai ieškinio atsisakoma ar sudaroma taikos sutartis, kai ieškinys paliekamas nenagrinėtas, išlaidų už advokato ar advokato padėjėjo pagalbą atlyginimas, bylinėjimosi išlaidų paskirstymo atvejai, kai yra kelios pralaimėjusios šalys bei trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų padėtis paskirstant bylinėjimosi išlaidas, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei ir iš valstybės klausimai. Dėl ribotos šio darbo apimties, plačiau nenagrinėjami bylinėjimosi išlaidų paskirstymo aspektai ypatingosios teisenos bylose, taip pat bylinėjimosi išlaidų atlyginimo problematika apeliacinės ir kasacinės instancijos teismuose.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, naudotos literatūros sąrašas bei darbo santrauka lietuvių bei užsienio (anglų) kalba.

Tyrimo šaltiniai. Magistro baigiamajame darbe naudojami įvairūs tyrimo šaltiniai, didelis dėmesys skiriamas norminiams teisės aktams, reglamentuojantiems bylinėjimosi išlaidų paskirstymą.

Taip pat siekiant išsamiau suvokti bylinėjimosi išlaidų paskirstymą bei pažvelgti įvairesniu kampu, magistro baigiamajame darbe nagrinėjami ir jau negaliojantys teisės aktai, reguliavę bylinėjimosi išlaidų paskirstymą, taip pat ir dar negaliojantys, bet jau diskutuoti įstatymų projektai, įtvirtinantys tam tikrus, naujus bylinėjimosi išlaidų reguliavimo principus.

Analizuojant pasirinktą temą, remiamasi Lietuvos ir užsienio teisės doktrinomis. Tarp jų nemažą vietą užima tokių autorių kaip ir A. Driuko, E. Laužiko, V. Mikelėno, V. Nekrošiaus, R. Simaičio, V. Valančiaus bei kitų autorių moksliniai darbai, straipsniai skirti temos problematikai gvildinti.

Siekiant nuodugniai išnagrinėti tam tikrus klausimus, stengiamasi apžvelgti, susisteminti ir įvertinti teismų praktiką: Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktiką, formuojančią ir aiškinančią pagrindines kryptis ir gaires bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus konsultacijas bei Lietuvos apeliacinio teismo praktiką.

I DALIS. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ SAMPRATA

1. Bylinėjimosi išlaidų paskirtis ir sąvoka

Norėdami analizuoti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo problemas, pirmiausiai turėtume atskleisti bylinėjimosi išlaidų sampratą. Bylinėjimosi išlaidų sąvokos nerasime galiojančiame LR civilinio proceso kodekse ir kituose anksčiau galiojusiųose teisės aktuose reglamentavusiuose bylinėjimosi išlaidų paskirstymą. Tačiau minėtuose teisės aktuose yra numatytos išlaidos, kurias patiria proceso dalyviai. Pažymėtina, jog bylinėjimosi išlaidos yra civilinės proceso teisės dalis ir todėl tikslinga būtų apžvelgti situaciją Lietuvoje šiuo klausimu nuo tarpukario laikų.

Tarpukario Lietuvoje nebuvo priimtas naujas civilinio proceso kodeksas, taigi buvo vadovautasi 1864 m. carinės Rusijos civilinės teisenos įstatymu³, kuriame bylinėjimosi išlaidų sąvoka nebuvo aiškiai apibrėžta. To meto literatūroje galima aptikti bylinėjimosi išlaidų apibūdinimą kaip „proceso mokesčiai“⁴, kas sudaro prielaidą manyti, jog civilinis procesas šiuo aspektu buvo tapatinamas su baudžiamuoju procesu, kadangi šiuo metu Lietuvoje galiojančiame baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK), „proceso išlaidomis“ vadinamos išlaidos, kurias sudaro liudytojams, nukentėjusiesiems, ekspertams, specialistams ir vertėjams išmokami pinigai, skirti jų kelionės į iškvietyto vietą ir gyvenimo joje išlaidoms atlyginti; liudytojams ir nukentėjusiesiems išmokami pinigai, skirti atlyginti už jų atitraukimą nuo įprastinio darbo; ekspertams, specialistams, vertėjams išmokami pinigai, skirti atlyginti už jų darbą, išskyrus tuos atvejus, kai jie šias pareigas atlieka kaip tarnybinę užduotį; daiktų laikymo ar persiuntimo išlaidos; kitos išlaidos, kurias ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, teisėjas ar teismas pripažįsta proceso išlaidomis⁵. Tačiau Civilinė Teisenos Įstatyme⁶ ir to meto teisės doktrinoje išaiškinama, kas sudaro „proceso išlaidas“, kurios dar vadintos „teismo mokesčiais“ ir nurodo, jog teismo mokesčiai susideda: iš žyminio mokesčio, bylos mokesčio ir raštinės mokesčio⁷. Vadinamieji „raštinės mokesčiai“ iš esmės neatliko jokios paskirties, todėl laikui bėgant tiesiog „susiliejo“ su žyminiu mokesčiu.

Lietuvai tapus Tarybų Sąjungos (toliau – TSRS) dalimi, Lietuva buvo priversta perimti ir teisinę sistemą. Bylos vedimo teismines išlaidas sudarė vienatinis valstybinis mokestis ir bylos proceso

³ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T.1. P.212.

⁴ Mačys V. Civilinio proceso paskaitos. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924. P. 142.

⁵ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341, 103 straipsnis.

⁶ Butkys Č. Civilinės teisenos įstatymas su visais pakeitimais ir papildymais ir su Vyr. Tribunolo bei Rusų Senato aiškinimais. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938.

⁷ Mačys, V. Civilinio proceso paskaitos. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924. P. 142.

išlaidos⁸. Per visą laikotarpį galiojo keli CPK⁹, tačiau plačiau nagrinėtinas Lietuvoje galiojęs 1964 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas (tokiau tekste – 1964 m. CPK). Minėtame įstatyme bylinėjimosi išlaidos buvo vadinamos teismo išlaidomis, kurias sudarė valstybinis mokestis ir išlaidos susijusios su bylos nagrinėjimu¹⁰. Taigi nedaug skyrėsi nuo šiuo metu galiojančio 2002 m. CPK. Tarybinėje literatūroje galima rasti ir kitokių apibūdinimų, kai civiliniame procese bylinėjimosi išlaidos, kurios vadintos teisminėmis išlaidomis, buvo skirstomos į valstybinį mokestį ir bylos teisenos išlaidas¹¹. Iš esmės 1964 m. CPK bylinėjimosi išlaidos buvo panašios į šiuo metu galiojančiame įstatyme numatytas išlaidas, skyrėsi tik pavadinimas lingvistiniu požiūriu bei turinys, slypintis po abstrakčiomis sąvokomis.

2002 m. CPK bylinėjimosi išlaidoms reglamentuoti skirtas VIII skyrius, kurio 79 str. apibūdina bylinėjimosi išlaidų turinį, nurodant, jog bylinėjimosi išlaidas sudaro žyminis mokestis ir išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu. Pažymėtina, kad užsienyje bylinėjimosi išlaidas sudarantys mokesčiai gali skirtis. Pavyzdžiui, Vokietijos civiliniame procese, bylinėjimosi išlaidos skirstomos į teismo išlaidas ir išlaidas advokato pagalbai apmokėti¹², taigi neapima daugelio kitų mokesčių, reglamentuojamų Lietuvos Respublikos įstatymuose.

Panagrinėjus bylinėjimosi išlaidų sąvokų įvairovę, tikslinga būtų paanalizuoti kai kurių autorių nuomones apie patį bylinėjimosi išlaidų egzistavimą. Tarpukario literatūroje randami paaiškinimai, kad civilinių bylų apmokėjimas remiamas tuo, kad valstybė moka teisėjams algas išdo lėšomis, o šios yra imamos iš mokesčių, kuriuos moka visi piliečiai. Pasak autoriaus, kadangi bylas kelia tik nedidelė dalis piliečių, todėl jiems ir kyla pareiga gražinti valstybės išdui bent dalį išlaidų, skiriamų teismams išlaikyti¹³. Manytina, kad galiojančiuose įstatymuose numatyta šalių pareiga prieš kreipiantis į teismą susimokėti žyminį mokestį yra tarsi teisingumo vykdymo finansavimas, mokestis valstybei už teismo darbą konkrečioje byloje vykdant teisingumo funkcijas, kadangi bylinėjimosi išlaidomis padengiama tam tikra dalis valstybės išlaidų, kurios skiriamos teismams išlaikyti. Tačiau tokie mokesčiai, pasak profesoriaus V. Mikelėno, laikytini valstybinio reketo forma¹⁴, kadangi, viena vertus, valstybė draudžia ginti pažeistas teises savigynos būdu ir skelbiasi garantuojanti pažeistų teisių gynybą teismine tvarka (Konstitucijos 30 str.), kita vertus, valstybė už teisių teisminį gynimą reikalauja

⁸ RTFSR Civilinio proceso kodeksas. Kaunas: Lietuvos TSR Teisingumo liaudies komisariato leidinys, 1941, 34 str.

⁹ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T.1. P. 216.

¹⁰ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais 1982 m. lapkričio 1 d. Vilnius: Mintis, 1983. P. 44.

¹¹ Abramovas S. Civilinis procesas. Vilnius: Valstybinė enciklopedijų, žodynų ir mokslo literatūros leidykla, 1948. P.112.

¹² Koch H. and Diedrich F. Civil Procedure in Germany. München: C.H. Beck, 1998. P.107.

¹³ Mačys, V. Civilinio proceso paskaitos. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924. P.142.

¹⁴ Mikelėnas V. Civilinis procesas. I dalis. Vilnius: Justitia, 1997. P. 264.

mokėti, ir nemažai¹⁵. Panašios nuomonės laikomasi ir Europos bendrijos teisyne, nurodant, kad teismo mokesčiai riboja teisingumo įgyvendinimą, todėl, jeigu įmanoma, jie turi būti sumažinti arba panaikinti, o teismo mokesčių sistema turi būti išanalizuota, siekiant ją supaprastinti¹⁶. Tuo tarpu šiuolaikinėje teisės doktrinoje bylinėjimosi išlaidos apibūdinamos kaip tik tam tikslui, t.y. bylinėjimosi procesui, skiriamas asmens materialines sąnaudas, kurios neturėtų būti tapatinamos su negautomis pajamomis ar kitais neigiamais bylinėjimosi proceso padariniais¹⁷. Todėl darytina išvada, kad bylinėjimosi išlaidos neturėtų būti vertinamos vien teigiamai ar neigiamai, jos turėtų būti aiškiai sureguliuotos įstatymų, kurie atsižvelgtų į kiekvieno asmens turtinę padėtį, jo procesinį elgesį, pažeistų įstatymo ginamų vertybių turinį ir daugelį kitų aspektų.

Asmenys, norintys savo interesus ginti teisme, turi atsakingai apsvarstyti, ar reikalavimai pagrįsti, kadangi jau vien kreipimasis į teismą ir žyminio mokesčio sumokėjimas jiems gali sukelti finansinių nuostolių. Nors tai galėtų sukelti sunkumų vargstantiems, neturtingiems asmenims, tačiau visiškai išnykti bylinėjimosi išlaidos negalėtų dėl keleto priežasčių. Pirma, tai jau dėl minėtojo valstybės ekonomikos faktorius, kadangi bylinėjimosi išlaidomis padengiama tam tikra dalis valstybės išlaidų, skiriamų teismų sistemai išlaikyti. Antra, įstatyme numatytas ne tik privalomas žyminio mokesčio sumokėjimas visiems besikreipiantiems į teismą (išskyrus tam tikras išimtis, kuomet asmenys gali būti atleisti nuo žyminio mokesčio sumokėjimo arba mokėjimas jiems atidėtas) bet ir prielaida, jog pralaimėjusi bylą besikreipiančioji šalis neatgaus ne tik savo, bet dar papildomai turės sumokėti ir laimėjusiosios šalies patirtas bylinėjimosi išlaidas, atlieka tarsi prevencinę funkciją. Tai reiškia, kad šalys ieškos kitų, neteisminių ginčo sprendimo būdų (kompromiso ieškojimas, pigesnių teisinės gynybos formų ir pan.), taip užkirsdamos kelią nepagrįstų reikalavimų pateikimui ir išvengiant papildomų išlaidų tiek proceso dalyviams, tiek papildomo krūvio teismui.

Proceso šalys gali dalinai kontroliuoti bylinėjimosi išlaidų atsiradimą ir būdamos sąžiningos sąmoningai jų nedidinti, kadangi pagal atsiradimo priežastį bylinėjimosi išlaidos gali būti skirstomos į :

- Priklausančias nuo šalių valios, t.y. pasirinktas laisva valia (pavyzdžiui, advokato konsultacijos);

¹⁵ Mikelėnas V. Civilinis procesas. I dalis. Vilnius: Justitia, 1997. P. 263-264.

¹⁶ Europos Tarybos Ministrų komiteto 1981 m. gegužės 14 d. rekomendacijos Nr. R(81)7 “Dėl priemonių, lengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema” 12 punktą // Žiūrėta [2010-11-15], prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=docs_lt&item=25&lang=lt

¹⁷ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T.2. P. 302.

- Nepriklausančiose nuo šalių valios, t.y. kylančias tiesiogiai dėl civilinio proceso teisinio reglamentavimo (pavyzdžiui, žyminis mokestis)¹⁸.

Apibendrinus, bylinėjimosi išlaidas galima būtų apibūdinti kaip pinigines išlaidas, kurios susijusios su nagrinėjama byla, kurias numato įstatymas ir kurias neišvengiamai patiria šalys, tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus ir jų nepareiškiantys pareiškėjai, kreditoriai, skolininkai, t.y. asmenys teisiškai suinteresuoti bylos baigtimi, siekiantys pasinaudoti savo konstitucine teise kreiptis į teismą. Bylinėjimosi išlaidomis iš dalies padengiamos procesinių veiksmų atlikimo išlaidos, o žyminis mokestis skirtas dalinai finansuoti teismų sistemą.

Toliau pratešime bylinėjimosi išlaidų sampratos analizę, aptardami bylinėjimosi išlaidų rūšis, t. y. žyminį mokestį bei išlaidas, susijusias su bylos nagrinėjimu.

2. Bylinėjimosi išlaidų rūšys

2.1. Žyminis mokestis

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, 2009 m. kovo 24 d. nutartyje civilinėje byloje *S. P. v. AB „Mažeikių nafta“*, žyminį mokestį apibūdino kaip mokestį valstybei už teismo darbą konkrečioje byloje vykdant teisingumo funkcijas¹⁹. Panašiai toks mokestis suprantamas ir kitose šalyse. Jis egzistuoja – JAV, Japonijoje, daugumoje Europos valstybių (išskyrus Prancūziją, Ispaniją, Liuksemburgą²⁰). Galima teigti, jog žyminis mokestis yra imperatyviai numatytas, kadangi šalys neturi pasirinkimo - norėdamos kreiptis į teismą pirmiausiai turi susimokėti atitinkamo dydžio mokestį. CPK 80 str., reglamentuojantis žyminio mokesčio dydį, numato, kad kiekvienas ieškiny (pradinis ar priešieškinis), pareiškimas dėl ikisutartinių santykių, trečiojo asmens, pareiškusio savarankišką reikalavimą dėl ginčo dalyko, pareiškimas jau pradėtoje byloje, pareiškimas ypatingosios teisenos bylose apmokamas žyminiu mokesčiu, kurio dydis priklausomai nuo turinio reikalavimo bei jo pateikimo formos. Pavyzdžiui, turtiniuose ginčiuose skaičiuojamas nuo ieškinio sumos procentaliai, tačiau įstatymas numato minimalią mokėtiną sumą – 50 Lt. Kituose ginčiuose, ypatingosios teisenos bylose ir kai kuriais kitais atvejais – numatyta fiksuota suma už ieškinio padavimą. Kreipiantis į teismą supaprastinta tvarka, žyminis mokestis sumažinimas ir taip šalys skatinamos naudotis alternatyviais teisminės gynybos būdais, kurie nesukelia didelių bylinėjimosi

¹⁸ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T.2. P. 305.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 24 d. nutartis, c. b. *S. P. v. AB „Mažeikių nafta“*, Nr. 3K-3-135/2009.

²⁰ Mikelėnas V. Civilinis procesas. I dalis. Vilnius: Justitia, 1997. P. 264.

išlaidų. Bendras žyminio mokesčio dydis turtiniuose ginčuose negali viršyti 30000 Lt (CPK 80 str.). Numatytasis maksimalus dydis apsaugo proceso dalyvius, kadangi įstatyme nenurodžius maksimalios žyminio mokesčio sumos, sumažėtų galimybė kreiptis teisminės gynybos.

Žyminis mokestis įstatyme aiškiai nurodytas ir priklausomas nuo sumos: tiksli pinigų suma arba skaičiuojamas proporcingai nuo ginčo sumos. Toks žyminio mokesčio skirstymas į paprastąjį ir proporcinį buvo dar 1964 m. CPK²¹. Vis dėl to, apskaičiuojant žyminio mokesčio dydį, iškyla klausimų dėl žyminio mokesčio indeksavimo²², dėl ko praktikoje pasitaiko problemų, kadangi kyla neaiškumų, kurie mokėtino žyminio mokesčio dydžiai turėtų būti indeksuojami. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2008 m. sausio 17 d. nutartyje, civilinėje byloje *E. O. v. R. B.*, nurodė, kad aiškinant, ar turtiniuose ginčuose turėtų būti indeksuojama paprastojo žyminio mokesčio dalis, kuri yra išreiškiama tikslia pinigų suma, o ne procentais, svarbu atsižvelgti į žyminio mokesčio indeksavimo prasmę. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad žyminio mokesčio indeksavimas yra susijęs su vartotojų kainų padidėjimu bei infliacijos lygiu. Todėl, atsižvelgiant į tai, kad, padidėjus vartotojų kainoms bei infliacijos lygiui, kinta ir turto vertė bei kaina, taip pat kinta ir ieškinio suma, nuo kurios apskaičiuojamas žyminis mokestis turtiniuose ginčuose, bei, savaime suprantama, ir pats minėto žyminio mokesčio dydis, todėl nėra tikslinga bei nėra pagrindo minėtą žyminį mokestį dar ir indeksuoti. Tuo tarpu žyminiam mokesčiui, kuris išreiškiamas tikslia pinigų suma neturtiniuose ginčuose, indeksacija taikoma dėl vartotojų kainų padidėjimo bei piniginio vieneto nuvertėjimo²³. Taigi nutartimi teismas išaiškino žyminio mokesčio indeksavimo prasmę bei reikšmę proceso šalių finansiniams santykiams.

Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais, numatytais CPK, konkrečiose bylose asmenys gali būti išvis atleidžiami nuo žyminio mokesčio mokėjimo, pavyzdžiui prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos bei kiti asmenys, kai ieškinys pareiškiamas arba pareiškimas paduodamas siekinat apginti viešąjį, valstybės ar savivaldybės interesus,- toje bylos dalyje, kurioje siekiama apginti viešąjį, valstybės arba savivaldybės interesą. Tokią poziciją formuoja ir teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos, 2010 m. kovo 30 d. nutartyje, civilinėje

²¹ Abramovas S. Civilinis procesas. Vilnius: Valstybinė enciklopedijų, žodynų ir mokslo literatūros leidykla, 1948. P. 112

²² “Pagal teismų formuojamą praktiką, CPK 82 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka turi būti indeksuojami šie CPK 80 straipsnyje nustatyti žyminio mokesčio dydžiai: nustatyti tvirta suma: 100 Lt (CPK 80 str. 1 d. 2,5 p., 5 d.), 50 Lt (CPK 80 str. 3 d.); minimalūs: ne mažiau kaip 50 Lt (CPK 80 str. 1 d. 4 p.), ne mažiau kaip 10 Lt (CPK 80 str. 1 d. 3 p.), ne mažiau kaip 20 Lt (CPK 80 str. 1 d. 4 p.) ir maksimalus - 30 000 Lt (CPK 80 str. 1 d. 1 p.). Kai mokėtino žyminio mokesčio dydis apskaičiuojamas įstatyme nustatytą tvirtą sumą sumuojant su procentine išraiška (7000 Lt plus 1 procentas), tvirta suma – neindeksuojama.” (Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 7 d. nutartis c. b. *UAB Medicinos bankas v. UAB „Alren“, R. R. ir V. G.*, Nr. 2-424/2009).

²³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 17 d. nutartis, c. b. *E. O. v. R. B.*, Nr. 2-44/2008.

byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. E. M. ir kt.*, nurodo, kad prokuroras atstovauja viešajam, o ne savo asmeniniam interesui, dėl to jis byloje ar jos dalyje dėl viešojo intereso neturėtų būti apmokestinamas žyminiu mokesčiu ar kitomis bylinėjimosi išlaidomis, taip pat iš jo teismo sprendimu neturėtų būti priteistas bylinėjimosi išlaidų atlyginimas, jeigu ieškinys paduotas viešojo intereso gynimo tikslu. Iš esmės tokios praktikos, atleidžiant prokurorą nuo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo, laikosi teismai išnagrinėtose bylose (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Č. R., R. S. ir kt.*, Nr. 3K-3-242/2006; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. liepos 17 d. nutartis administracinėje byloje *Generalinis prokuroras v. Klaipėdos apskrities viršininko administracija*, Nr. AS143-438/2009, ir kt.)²⁴. Tačiau svarbu pažymėti, kad ne visais atvejais vien tai, jog ieškinį pareiškia valstybės ar savivaldybės institucija, reiškia, kad yra ginamas viešasis interesas. Pavyzdžiui Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. birželio 1 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Estravel Vilnius“ v. Teisingumo ministerija*, teismas pabrėžė, jog teisingumo ministerija atstovauja ne valstybę, o save kaip perkančiąją organizaciją, todėl vien tai, jog Teisingumo ministerija vykdo įstatymų ir kitų teisės aktų jai pavestos srities valstybės valdymo funkcijas ir įgyvendina šioje srityje valstybės politiką, yra viešas juridinis asmuo, biudžetinė įstaiga, finansuojama iš biudžeto, nesudaro pagrindo teigti, kad pagal susiklosčiusius tarp bylos šalių civilinius teisinius santykius ginamas viešasis interesas²⁵. Todėl reikia žvelgti ne į formalųjį subjekto statusą, bet į teisinių santykių turinį. Reikėtų pažymėti, jog CPK 83 str. 1 d. yra numatyta ir daugiau specifinių atvejų, kuomet asmenims, konkrečiais atvejais, nereikia mokėti žyminio mokesčio kreipiantis į teismą. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2009 m. sausio 29 d. nutartimi, civilinėje byloje *R. B. ir R. B. v. UAB Medicinos bankas ir UAB „Kerida“*, pažymėjo, kad sprendžiant klausimus, susijusius su fizinio asmens galimybėmis sumokėti žyminį mokestį, būtina įvertinti ir susiklosčiusią situaciją valstybės ūkyje, darbo rinkoje, bedarbystės lygį ir pan., tai yra, įvertinti realias asmens galimybes gauti pajamų minėtam mokesčiui. Dabartiniu metu dėl susidariusios situacijos valstybės ekonomikoje bei darbo rinkoje, apeliantui gali būti nelengva greitai įsidarbinti ar gauti pakankamai pajamų²⁶. Taigi teismas turėtų atsižvelgti ir į asmens turtinę padėtį. Svarbu pažymėti, kad CPK gali būti praplėstas sąrašas asmenų, kurie gali būti atleisti nuo žyminio mokesčio mokėjimo,

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 30 d. nutartis, c. b. *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. E. M. ir kt.*, Nr. 3K-3-141/2010.

²⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 1 d. nutartis, c. b. *UAB „Estravel Vilnius“ v. Teisingumo ministerija*, Nr. 2-326/2006.

²⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 29 d. nutartis, c. b. *R. B. ir R. B. v. UAB Medicinos bankas ir UAB „Kerida“*, Nr. 2-98/2009.

įtraukiant vartotojus bylose dėl vartojimo teisinių santykių²⁷. Tokia svarstoma įstatymo pataisa išskiria vartojimo teisnius santykius kaip specifinę grupę, kurioje žmogaus teisės nėra pakankamai užtikrinamos, o teisminis procesas pasiekiamas ne kiekvienam. Kaip ir darbuotojai yra atleidžiami nuo žyminio mokesčio sumokėjimo, bylose dėl visų reikalavimų, kylančių iš darbo teisinių santykių, taip ir vartotojai turėtų būti labiau apsaugoti.

Siekiant apsaugoti neturtingų asmenų teises ir suteikti jiems galimybę pažeistas teises ginti teisme, CPK 83 str. 3 d. numato, kad asmens prašymu teismas, atsižvelgdamas į asmens turtinę padėtį, turi teisę iš dalies atleisti jį nuo žyminio mokesčio mokėjimo. Panašias nuostatas, susijusias su asmens turtine padėtimi numato ir CPK 84 str., kuriame nurodyta, jog teismas, atsižvelgdamas į asmenų turtinę padėtį, iki sprendimo (nutarties) priėmimo gali atidėti žyminio mokesčio sumokėjimą. Teismų praktika taip pat laikosi tokios nuomonės. Lietuvos apeliacinis teismas 2006 m. birželio 1 d. nutartyje, civilinėje byloje *L. M. v. AB „Trevesta“, J. M.*, atriboja atleidimą nuo žyminio mokesčio sumokėjimo ir žyminio mokesčio sumokėjimo atidėjimą, pabrėždamas, kad skirtingai nei atleidimo nuo žyminio mokesčio atveju, šio mokesčio sumokėjimo atidėjimas taikytinas tada, kai yra aplinkybės, užkertančios kelią teisminei gynybai kreipimosi į teismą momentu, tai yra esminis skirtumas, kad asmuo atleistinas nuo dalies žyminio mokesčio, kai yra prielaidos manyti, jog civilinės bylos nagrinėjimo metu asmuo neturi ir neturės galimybės sumokėti žyminio mokesčio, o žyminio mokesčio atidėjimo atveju asmuo negali sumokėti žyminio mokesčio dėl aplinkybių, esančių ieškinio padavimo momentu, tačiau pagal bylos aplinkybes yra pagrindo manyti, kad asmuo gali sumokėti žyminį mokestį per ilgesnį laikotarpį²⁸. Pabrėžtina, kad įstatymas numato, jog abiem atvejais, t.y. tiek atleidimo nuo žyminio mokesčio atveju, tiek žyminio mokesčio atidėjimo atveju, tokie asmenų prašymai galimi tik išskirtiniais atvejais ir turi būti pateikiami motyvuoti, su pridedamais įrodymais apie finansinę situaciją. Įdomu, kad panašūs atvejai buvo nustatyti dar tarpukario Lietuvos įstatymuose, kuriuose buvo teigiama, kad kai kuriuos asmenis ir įstaigas įstatymai atleidžia nuo kai kurių mokesčių, tačiau nuo visų mokesčių atleidžiami asmenys, kurie teismo pripažinti beturčiais²⁹. Taigi nustatydamas „privalomąjį“ mokestį, kuris kai kurių autorių buvo vadintas „valstybine reketo forma“³⁰, įstatymų leidėjas atsižvelgia ne tik į konkrečios bylos specifiką, bet ir į asmens turtinę padėtį, taip užtikrindamas lygybės principo įgyvendinimą.

²⁷ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo projektas // [Žiūrėta 2010-11-07]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980&p_query=93&p_tr2=2>.

²⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. birželio 1 d. nutartis c.b. *L. M. v. AB „Trevesta“, J. M.*, Nr. 2-325/2006.

²⁹ Mačys V. Civilinio proceso paskaitos. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924. P. 142.

³⁰ Mikelėnas V. Civilinis procesas. I dalis. Vilnius: Justitia, 1997. P. 264.

Tam tikrais atvejais, kai į teismą besikreipiančioji proceso šalis sumoka per daug žyminio mokesčio arba teismas neišsprendžia bylos iš esmės ir savo sprendimu nesureguliuoja bylos materialųjų teisinių santykių, CPK 87 str. numato žyminio gražinimo galimybę. Teismų praktikoje tokia įstatyme numatyta žyminio mokesčio gražinimo galimybė yra vadinama teisingumo principo išraiška³¹, kadangi žyminis mokestis yra mokamas už teismo „darbą“. Tačiau įdomu būtų paminėti, jog Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 22 d. nutartyje *UAB „Euro furs“ v. UAB „DHL Lietuva“ ir kt.*³², teismas pažymėjo, jog tais atvejais, kai byla paliekama nenagrinėta dėl paties ieškovo veiksmų, siekiant išvengti piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis, CPK riboja galimybę susigrąžinti žyminį mokestį ir dėl šių aplinkybių pagrindo gražinti ieškovui jo sumokėtą žyminį mokestį nėra.

Plačiau šiame darbe nenagrinėsime žyminio mokesčio mokėjimo, gražinimo ar atidėjimo nuo žyminio mokesčio atvejų, kadangi tai nėra mūsų tyrimo objektas, o pateikta analizė padės geriau suvokti tyrimo objekto problematiką tolimesniuose šio darbo skyriuose.

Apibendrinus, galima teigti, jog žyminis mokestis – tai valstybės numatytas “teisingumo mokestis”, įstatyme nustatyta ir apibrėžta suma, kurią proceso šalys, tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, pareiškėjai ar kreditoriai privalo sumokėti už tam tikrus, įstatyme numatytus, teisme atliekamus procesinius veiksmus, taip iš dalies kompensuodamos valstybei teismų išlaikymo išlaidas.

2.2. Su bylos nagrinėjimu susijusios išlaidos

Išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, samprata nėra tokia aiški kaip žyminio mokesčio samprata. Įstatymas numato, kad išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu, sudaro faktinės piniginės išlaidos, turėtos nagrinėjant bylą ir vykdant teismo sprendimą. Vadovaujantis CPK 88 straipsniu, prie išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, priskirtinos:

- 1) sumos, išmokėtos liudytojams, ekspertams, ekspertinėms įstaigoms ir vertėjams, bei išlaidos, susijusias su vietos apžiūra;
- 2) atsakovo paieškos išlaidos;
- 3) išlaidos, susijusios su procesinių dokumentų įteikimu;
- 4) išlaidos, susijusios su teismo sprendimo vykdymu;

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 24 d. nutartis, c.b. *S. P. v. AB „Mažeikių nafta“*, Nr. 3K-3-135/2009.

³² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 22 d. nutartis, c. b. *UAB „Euro furs“ v. UAB „DHL Lietuva“ ir kt.*, Nr. 2-45/2009.

- 5) atlyginimo už kuratoriaus darbą išlaidos;
- 6) išlaidos advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti;
- 7) išlaidos, susijusios su valstybinės teisinės pagalbos skyrimu;
- 8) kitos būtinos ir pagrįstos išlaidos³³.

Taip pat reikėtų pažymėti, kad pagal šiuo metu Seime svarstomas CPK pataisas, siūloma papildyti 88 straipsnį pridėdant išlaidas, susijusias su laikinųjų apsaugos priemonių taikymu³⁴. Tačiau tokios išlaidos turėtų būti priskiriamos prie bylinėjimosi išlaidų tik tuomet, kai laikinosios apsaugos priemonės skiriamos dalyvaujančių byloje ar kitų suinteresuotų asmenų prašymu, o ne teismo iniciatyva.

Kaip matyti iš galiojančio įstatymo, išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, sąrašas nėra baigtinis, kadangi nėra įmanoma numatyti visų proceso šalių išlaidų, kurias jos galėtų patirti civiliniame procese ir jas reglamentuoti įstatyme. Įdomu pažymėti, kad ankstesnėse civilinio proceso įstatymų redakcijose ar teisės doktrinos galima aptikti ir baigtinius bei daug siauresnius išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, sąrašus. Pagal tarybinę literatūrą, bylos teisenos išlaidas sudarė: sumos, mokėtinos liudytojams ir ekspertams; išlaidos susijusios su vietos apžiūra³⁵. Vėliau, pagal 1964 m. CPK 108 str. prie išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, buvo priskiriamos: sumos, išmokėtinos liudytojams ir ekspertams; išlaidos, susijusios su vietos apžiūra; atsakovo paieškos išlaidos; išlaidos susijusios su teismo sprendimo vykdymu³⁶. Kaip matyti, abiem atvejais išlaidų sąrašas – išsamus, jokios kitos išlaidos negalėjo būti laikomos susijusios su bylos nagrinėjimu, nors jos ir susidarytų bylinėjimosi metu. Nebuvo numatyta nei išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu, nei atlyginimo už kuratoriaus darbą, advokato ar jo padėjėjo pagalbą, bei nebuvo numatyta galimybė kitų būtinų bei pagrįstų bylinėjimosi išlaidų priteisimui. Išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, sureguliuojamo problemišumą lemia tai, kad dinamiškoje visuomenėje ir vis besikeičiant gyvenimo sąlygoms, neįmanoma numatyti visų būtinų išlaidų, kurias galėtų patirti proceso šalys, todėl siekiant išvengti nuolatinio CPK keitimo, dabartiniame įstatyme numatyta norma „*kitos būtinos ir pagrįstos išlaidos*“, leidžia apimti ir kitas išlaidas, kurias teismas, vadovaudamasis protingumo principu, galėtų pripažinti kaip „*būtiną*“ ir „*pagrįstą*“. Pavyzdys galėtų būti ieškovo kelionės išlaidų priteisimas, jeigu jam, besikreipiančiam į teismą pagal atsakovo gyvenamąją vietą, reikėtų važinėti į teismo

³³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

³⁴ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo projektas // Žiūrėta [2010-11-10] prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980&p_query=93&p_tr2=2

³⁵ Abramovas S. Civilinis procesas. Vilnius: Valstybinė enciklopedijų, žodinių ir mokslo literatūros leidykla, 1948. p. 114.

³⁶ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais 1982 m. lapkričio 1 d. Vilnius: Mintis, 1983. P. 50.

posėdžius iš kito miesto. Pateikęs teismui išlaidas patvirtinančius dokumentus, šis galėtų pagrįstai tikėtis atgauti patirtas išlaidas iš pralaimėjusios šalies.

Teismų praktika nurodo, kad CPK 88 straipsnyje išvardytų išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, sąrašas nėra baigtinis. Kitos būtinos ir pagrįstos gali būti įvairios išlaidos, nenurodytos CPK 88 straipsnio 1 dalies 1-7 punktuose. Pagal teismų praktiką tiek rengimosi bylai metu, tiek ją nagrinėjant šalys gali turėti įvairių išlaidų, kurių neįmanoma numatyti įstatyme. Esminiai šių išlaidų požymiai yra jų būtinumas ir racionalumas, be to, jos turi būti pagrįstos rašytiniais įrodymais. Ar išlaidos yra susijusios su bylos nagrinėjimu, nustato teismas, sprenddamas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą CPK 93 straipsnio nustatyta tvarka³⁷. Teismas, vadovaudamasis bendraisiais teisės principais bei vertindamas kiekvieną atvejį atskirai, sprendžia klausimą, kokias išlaidas laimėjusioji šalis turi atgauti.

Kalbant apie kitas bylinėjimosi procese patiriamas išlaidas, CPK 88 straipsnio 2 dalyje sakoma, kad didžiausius išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, dydžius ir jų išmokėjimo tvarką, išskyrus išlaidas advokato ar jo padėjėjo pagalbai atlyginti ir kitas būtinas ir pagrįstas išlaidas, nustato Vyriausybė ar jos įgaliota institucija. Teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymu Nr. 344 patvirtinta išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžiai ir jų išmokėjimo tvarka³⁸. Ji nustato sumų, mokėtinų liudytojams, ekspertams, ekspertinėms įstaigoms ir vertėjams, ir išlaidų, susijusių su vietos apžiūra, atsakovo paieška, atlyginimo už kuratoriaus darbą dydžius ir jų išmokėjimo tvarką. Taip pat numato, kad išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu, dydžius ir jų apmokėjimo tvarką nustato teisingumo ir finansų ministrai, įsakymu 2002 m. gruodžio 6 d. Nr. 343/388 „Dėl išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimo civilinėje byloje, dydžių ir jų apmokėjimo tvarkos patvirtinimo“³⁹. Be to, šiame teisės akte nurodyta, kad išlaidų, susijusių su teismo sprendimo vykdymu, dydžius ir jų apmokėjimo tvarką nustato 2005 m. spalio 27 d. teisingumo ministro patvirtinta Sprendimų vykdymo instrukcija Nr. 1R-352⁴⁰. Mokėtinų sumų ribų (maksimalių dydžių) nustatymas – tai prevencinės priemonės piktnaudžiavimui civiliniame procese, nes tokiu būdu, proceso šalys yra apsaugotos nuo nepagrįstai didelių bylinėjimosi išlaidų atlyginimo.

³⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 24 d. nutartis, c. b. „Delfi“ ir Estijos įmonė AS Delfi v. UAB „Respublikos“ leidiniai, UAB „Naujasis aitvaras“ ir kt., Nr. 2-275/2008.

³⁸ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymas Nr. 344 „Dėl išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 117-5272.

³⁹ Lietuvos Respublikos teisingumo ir finansų ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymas Nr. 343/388, „Dėl išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimo civilinėje byloje, dydžių ir jų apmokėjimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36 – 1340.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 6 d. įsakymas Nr. 344 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 130-4682 .

Apibendrinus galima teigti, jog su bylos nagrinėjimu susijusių išlaidų baigtinio sąrašo numatyti nėra įmanoma, kaip ir nėra įmanoma numatyti visų gyvenimo atvejų, kuomet gali kilti teisminis ginčas. Dėl šios priežasties įstatymo leidėjas numato tik pagrindines, dažniausiai pasitaikančias bylinėjimosi išlaidas, o atskirais atvejais, proceso dalyviai, pateikę rašytinius įrodymus, gali tikėtis ir kitų, įstatyme nenumatytų, išlaidų atlyginimo, jeigu jos teismo vertinamos kaip „pagrįstos“ ir „būtinės“.

Svarbiausias klausimas proceso šalims - „kas atlygins išlaidas“, kurios buvo aptartos pirmoje magistrinio darbo dalyje. Todėl tolesniuose darbo skyriuose nagrinėjami bylinėjimosi išlaidų paskirstymo atvejai.

II DALIS. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ PASKIRTYS BŪDAI IR TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMOS

1. Pagrindinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo teorijos

Bylinėjimosi išlaidų, kurios buvo aptartos ankstesniuose skyriuose, paskirstymas – tai turtinio pobūdžio santykis, kurio esmė yra finansinės naštos, patirtos teisminiame procese, paskirstymas tarp proceso dalyvių. Svarbu yra nustatyti “kalta” šalį, t.y. susijusią su materialiuju teisiu pažeidimu. Kaltas – vadinasi atsakingas, todėl sąžiningoji šalis neturėtų patirti jokių bylinėjimosi išlaidų. Praktikoje galimi atvejai, kai į teismą kreipiamasi ne dėl ginčo, bet siekiant įgyvendinti tam tikras savo teises. Pavyzdžiui, CK 3.52 str. 1 d. numato, kad bendras sutuoktinių prašymas nutraukti santuoką paduodamas vieno iš sutuoktinių gyvenamosios vietos apylinkės teismui⁴¹. Iš paminėto pavyzdžio matome, kad tam tikrais atvejais nėra kitos išeities, kaip tik kreiptis į teismą ir taip įgyvendinti savo teises. Taigi, nustatyti “kaltąją” proceso šalį ne visada paprasta. Tik teismas, išnagrinėjęs bylą, galėtų nustatyti, kuri šalis iš tiesų yra “kalta”.

Istoriškai yra susiformavę keletas bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teorijų, tačiau šiame darbe toliau plačiau panagrinėsime pagrindines ir plačiausiai taikomas tiek Lietuvos, tiek kitų pasaulio valstybių teisinėse sistemose:

- Atlyginimo teoriją;
- Priežasties teoriją.

1.1. Atlyginimo teorija

XVIII a. besivystanti atlyginimo (kompensavimo) teorija, XIX a. Europoje įsivyravo vienvaldiškai (angl. *The theory of indemnity*). Pagal šią teoriją, bylinėjimosi išlaidas atlygina šalis, kuri pralaimėjo bylą ir materialiuoju teisiniu požiūriu yra atsakinga kitai šaliai už tam tikrų teisių ar įstatymo ginamų vertybių pažeidimą. Tačiau toks bylinėjimosi išlaidų atlyginimo modelis grindžiamas ne bylą pralaimėjusios šalies nubaudimu⁴², o jos materialiosios teisinės atsakomybės laimėjusiai šaliai taisyklėmis, šios atsakomybės kompensaciniu ir atkuriamuoju poveikiu. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas regimas kaip materialiosios teisinės atsakomybės dalis, jos tąsa procesiniuose

⁴¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁴² Nubaudimo teorija pradėjo formuotis Romos laikais, tai buvo laikytina sankcija pralaimėjusiai šaliai, kaip nubaudimas už sukeltą būtinybę iškelti bylą (Mačys, VI. Civilinio proceso paskaitos. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924. P.18).

santykiuose⁴³. Taigi neatsižvelgiama į proceso šalių elgesį, siekiant greičiau ir operatyviai atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių.

Ši teorija kritikuojama, kadangi joje atsispindi teisinis formalizmas, kuomet žvelgiama tik į pažeistą teisę ar interesą, kuris ir suponuoja bylinėjimosi išlaidų atlyginimo pareigą “kaltajai” šaliai, tačiau neatsižvelgiama į proceso šalių elgesį, kuomet jos gali padidinti bylinėjimosi išlaidas dėl neapdairumo. Bylos pralaimėjimo negalima sieti su nepaneigiama kaltės prezumpcija. Toliau nagrinėtina priežasties teorija leis palyginti abiejų požiūrių pamatinius principus.

1.2. Priežasties teorija

XIX-XX a. plėtojama priežasties teorija (angl. *The cause theory*) atmetė visišką bylinėjimosi išlaidų atlyginimo priklausymą nuo šalių materialiuųjų teisinių reikalavimų pagrįstumo⁴⁴. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimo našta, pagal priežasties teoriją, turi tekti šaliai, atlikusiai neteisėtus procesinius (procedūrinius) veiksmus arba tokius procesinius (procedūrinius) veiksmus, kurie tapo papildomų bylinėjimosi išlaidų atsiradimo priežastimi. Priežasties teorija įstatymų leidyboje pirmą kartą tiesiogiai remtasi kuriant 1895 m. Austrijos civilinio proceso kodeksą. Ir dabar galiojančioje Austrijos civilinio proceso kodekso redakcijoje greta bendrosios taisyklės, kad bylinėjimosi išlaidas turi atlyginti pralaimėjusioji šalis, daromos ir tokios taisyklės išimtys, kai teismas privalo paskirstyti bylinėjimosi išlaidų atlyginimo našta, neatsižvelgiant į ginčo baigtį materialiuoju teisiniu atžvilgiu. Pavyzdžiui, pagal Austrijos civilinio proceso kodeksą bylinėjimosi išlaidų atlyginimo pareiga tenka šaliai, padavusiai pareiškimą atnaujinti procesą arba prieštaravimą sprendimui už akių. Šiuo atveju pripažįstama, kad bylinėjimosi išlaidos atlyginamos “be kaltės”. Numatytos ir specialios bylinėjimosi išlaidų atlyginimo taisyklės, “kas yra šalies kaltė”, t.y. atvejai, kuomet bylinėjimosi išlaidas padengia ieškovas:

- Jeigu bylos vedimas gerokai pabrango dėl pavėluoto ieškinio padavimo teismui, arba
- Jeigu ieškovas piktybiškai užvilkinu bylą, arba
- Jeigu atsakovo elgesys nesudarė jokio protingo pagrindo ieškovui kreiptis į teismą, arba
- Jeigu atsakovas ieškinį pripažino pirmame teismo posėdyje⁴⁵.

Lietuvos CPK priežasties teorija nėra tiesiogiai įtvirtinta, tačiau yra taikoma teismų praktikoje. Pavyzdžiui, kuomet bylinėjimosi išlaidos paskirstomos atsižvelgiant į “kaltę” procese,

⁴³ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. Vilnius: Justitia, 2007. P. 301.

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Ten pat.

galima rasti Lietuvos Aukščiausiojo teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2008 m. spalio 6 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *antstolis A. Z. v. UAB „G4S Lietuva“*, nurodė, kad antstolis, vykdydamas įstatymų nustatytas funkcijas, gali naudotis advokato ar advokato padėjėjo pagalba tiek, kiek tai neprieštarauja Antstolių įstatymo ir kitų įstatymų nuostatomis. Tais atvejais, kai antstolis, kreipdamasis į teismą, nevykdo valstybės jam pavestų funkcijų, kurias atlikti įpareigotas įstatymo, jis gali vesti savo bylą tiek pats, tiek pavesti tai daryti atstovui arba dalyvauti byloje kartu su atstovu ir reikalauti išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti atlyginimo, pagal CPK 88 straipsnio 1 dalies 6 punktą. Priteisiant išlaidas už advokato pagalbą, turi būti atsižvelgiama į konkretaus klausimo, kuriam ši pagalba buvo būtina, sudėtingumą, įvertinant tai, kad antstolis pats turi aukštąjį teisinį išsilavinimą ir privalo būti kvalifikuotas vykdymo proceso specialistas. Dėl to antstoliui priteisiamo išlaidų atlyginimo dydis gali būti mažinamas arba, konstatavus, kad advokato pagalba antstoliui nebuvo būtina, atsisakoma jį priteisti (CPK 98 straipsnio 2 dalis)⁴⁶. Taigi šaliai, nesąžiningai pasinaudojusiai advokato pagalba, už ją gali būti visai neatlyginama, o tai reiškia, jog bylinėjimosi išlaidos paskirstomos pagal šalių procesinį elgesį.

Kitas pavyzdys, padedantis suvokti priežasties teoriją atskleidžiamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. lapkričio 22 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *N. L. v. V. K.*, kurioje sakoma, jog suformuluota bendra pobūdžio taisyklė, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, teismo išlaidų priteisimas ar dalinis priteisimas siejamas su tuo, ar šalies naudai priimtas sprendimas ir jų dydis priklauso nuo patenkintos ieškininių reikalavimų dalies. Tiesa, įstatymas daro išlygą dėl vienos rūšies įrodymų - liudytojų parodymų, kai leidžia nepriteisti išlaidų, susijusių su iškvietimu liudytojo, kurio parodymai neturi reikšmės bylai. Tokia taisyklė pirmiausia drausmina proceso dalyvius, siekia įrodymų rinkimo procese veikti kryptingai, aiškinantis tik svarbias bylos išsprendimui aplinkybes. Be to, atsižvelgiama į liudytojų parodymų, kaip tam tikros įrodinėjimo priemonės, pobūdį. Kadangi liudytojais gali būti asmenys, kuriems gali būti žinomos kokios nors aplinkybės, turinčios ryšio su byla, tai kviečiančios liudytojais asmenis šalys privalo elgtis sąžiningai ir pagal įstatymo reikalavimus - prašyti apklausti svarbias aplinkybes žinančius asmenis. Tuo tarpu toks įrodymas, kaip eksperto išvada, atsiranda kitu būdu - specialiųjų žinių pagalba išaiškinant klausimus, kylančius nagrinėjant bylą. Šalys pačios negali pritaikyti specialiųjų žinių ir atlikti ekspertizę. Be to, jos ne visada gali numatyti, ar ekspertizės išvados turės reikšmės bylai ar ne. Tačiau ekspertizės skyrimas yra būdas rinkti duomenis,

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis, c. b. *antstolis A. Z. v. UAB „G4S Lietuva“*, Nr. 3K-3-448/2008.

kurie, manoma, turės reikšmės bylai, ir šalys prašo skirti ekspertizę, tikėdamasi tokių duomenų gauti. Tai rodo, kad dalyvaujantys byloje asmenys, sumokėję pinigus už ekspertizės atlikimą, gali tikėtis turėtų išlaidų atlyginimo net ir tuo atveju, jei ekspertizės išvada neturi įrodomosios reikšmės⁴⁷. Šiuo konkrečiu atveju teismas taip pat atsižvelgė ne į patį teisinį reikalavimą, o į proceso šalių sąžiningumą ir kalbę procesiniu požiūriu.

Įdomu būtų panagrinėti įtvirtintą įstatymo normą, kurioje atsispindi tam tikra priežasties teorija - CPK 434 str. 4d.. Minėtame straipsnyje teigiama, kad jeigu ieškovas turėjo teisę reikalavimus patenkinti supaprastinto proceso tvarka, tačiau pareiškė ieškinį pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles, jam žyminis mokestis ir kitos bylinėjimosi išlaidos priteisiamos tik nuo tos ieškinio sumos, kurią ginčijo atsakovas, išskyrus, jei iš atsakovo elgesio ieškovas turėjo pagrindą manyti, kad atsakovas reikalavimą ginčys. Tokia įstatymo nuostata kritikuojama, kadangi yra tarsi sankcija proceso šaliai nepasinaudojusiai supaprastinta proceso tvarka ginčui spręsti. Tačiau šį įstatymo netobulumą vėlgi kompensuoja teismų praktikoje formuojamos taisyklės. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartyje buvo sprendžiamas ieškovo turėtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas. Pirmosios instancijos teismas sprendimu priimdamas atsakovų ieškinio pripažinimą ir visiškai patenkindamas ieškinio reikalavimus, vadovaudamasis CPK 434 straipsnio 4 dalimi, iš atsakovų ieškovo naudai priteisė tik tas jo turėtas bylinėjimosi išlaidas, kurias jis būtų turėjęs, jei būtų pasinaudojęs savo teise patenkinti reikalavimus CPK XXIII skyriuje numatyta supaprastinto proceso tvarka. Lietuvos apeliacinis teismas, panaikindamas pirmosios instancijos teismo sprendimą šioje dalyje ir priteisdamas iš atsakovų visas ieškovo turėtas bylinėjimosi išlaidas, pripažino, jog vien ta aplinkybė, jog atsakovai teismui pateiktuose atsiliepimuose pripažino ieškinį, savaime dar nereiškia, kad atsakovai būtų pripažinę reikalavimą ir nagrinėjant bylą supaprastinto proceso tvarka. Be to, kreipimasis į teismą dėl teismo įsakymo išdavimo kreditoriui galėjo sukelti nepalankių pasekmių, susijusių su ieškinio senaties termino praleidimu. Be to ieškovas pagrįstai tikėjosi, jog atsakovui įteikti dokumentų nepavyks ir pareiškimas bus paliktas nenagrinėtas. Lietuvos apeliacinis teismas, įvertinęs šias aplinkybes pripažino, jog ieškovas pagrįstai kreipėsi į teismą ginčo teisenos tvarka⁴⁸. Taigi vienos šalies procesinių teisių įgyvendinimu negali būti pateisinamas kitos šalies teisių suvaržymas ir jos padėties apsunkinimas žymiai didesniu mastu, palyginus su mažesniu interesu įgyvendinti tokią procesinę teisę.

Priežasties teorijos principu remiantis sprendžiant klausimą, kurį šalis yra "kalta", reikia vertinti procesinio, o ne materialiojo pobūdžio aspektus. Tačiau teismai neturėtų apsiriboti taikydami

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. lapkričio 22 d. nutartis, c. b. *N. L. v. V. K.*, Nr. 3K-3-835/1999.

⁴⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis, c. b. *AB DnB Nord bankas v. UAB „Auguda“*, V. V., Nr. 2A-539/2009.

tik vieną iš teorijų, o vadovaudamiesi protingumo principu, vertinti visumą teisiniu požiūriu reikšmingų faktų. Nukentėjusioji proceso šalis neturėtų papildomai patirti išlaidų dėl bylinėjimosi civiliniame procese, tačiau jeigu minėtoji šalis pati savo neapdairiais ar nesąžiningais veiksmais padidino bylinėjimosi išlaidas, tai atsakovui neturėtų kilti pareiga jas apmokėti.

Galima būtų paminėti ir daugiau priežasties teorijos taikymo pavyzdžių Lietuvos teismų praktikoje, tačiau atskiri atvejai paminėtini kituose šio darbo skyriuose, analizuojant bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisykles.

2. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės

2.1. Pagrindinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės:

2.1.1. Taisyklė „pralaimėjęs moka“ ir jos taikymo apimtis

Beveik visose Europos šalyse (Švedijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Italijoje⁴⁹), taip pat daugelyje kituose žemynuose esančių valstybių, išskyrus JAV⁵⁰, Japoniją⁵¹ ir kai kurias kitas šalis, bylinėjimosi išlaidų atlyginimui, įskaitant išlaidas advokatų pagalbai, taikoma bendroji taisyklė: pralaimėjusioji šalis laimėjusiai atlygina visas bylinėjimosi išlaidas. Ši taisyklė susijusi su materialiaisiais teisiniais santykiais bei atlyginimo teorijos taikymu. Toks bylinėjimosi išlaidų suregulavimas grindžiamas tuo, kad už materialiuoju požiūriu pažeistą teisę, civilinė atsakomybė atlyginti nuostolius sudarytų ir teismo išlaidų dalį. Taigi teismo sprendimas dėl bylos nagrinėjimo iš esmės ir nulemia kieno naudai bus priteistos visos bylinėjimosi išlaidos.

1964 m. CPK taip pat numatė tokius pagrindinius principus bylinėjimosi išlaidų paskirstymui. Šalis, kurios teismus ginče buvo pripažintas, turėjo teisę gauti atlyginimą už turėtas išlaidas⁵². 2002 m. priimtame CPK perimta minėta nuostata ir reglamentuota 93 straipsnio 1 dalyje bei 98 straipsnio 1 dalyje. Bendroji bylinėjimosi išlaidų paskirstymo proceso šalims taisyklė, pagal kurią bylinėjimosi išlaidos priteisiamos šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, t. y. pagal principą „pralaimėjęs moka“:

⁴⁹ Mikelėnas V. Civilinis procesas I dalis. Vilnius: Justitia, 1997. P. 270.

⁵⁰ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. Vilnius: Justitia, 2007. P. 312.

⁵¹ Ten pat.

⁵² Abramovas S. Civilinis procesas. Vilnius: Valstybinė enciklopedijų, žodynų ir mokslo literatūros leidykla, 1948. P. 116.

1. Šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą (CPK 93 str.);

2. Šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusio nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus bei teikiant konsultacijas (CPK 98 str.).

Šis principas iš dalies palengvina neturtingų asmenų galimybes bylinėtis, kadangi jų patirtos bylinėjimosi išlaidos jiems atlyginamos, jeigu kreipimasis į teismą buvo pagrįstas, išskyrus atvejus, kai išlaidos už advokato pagalbą gali būti atlyginamos ne visa apimtimi.

Europos Tarybos Ministrų komitetas 1981 m. gegužės mėn. 14 d. rekomendacijoje Nr. R(81)7 „Dėl priemonių lengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema“, nurodė, kad viena iš priemonių, galinčių garantuoti neturtingų asmenų teisės kreiptis į teismą realumą ir efektyvumą, yra nustatymas, kad laimėjusi šalis gauna iš pralaimėjusios šalies kompensaciją už protingas bylinėjimosi išlaidas, įskaitant advokatų honorarus⁵³. Taigi pagrindinė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklė yra teisingumo išraiška, kadangi yra tarsi civilinės atsakomybės taša, ir turi būti užtikrinama bylinėjimosi procese.

Tačiau besąlygiškai taikant šią taisyklę (atlyginimo teorija), nėra įmanoma sureguliuoti visų atvejų, pasitaikančių bylinėjimosi metu civiliniame procese. Vis plačiau diskutuojama apie priešasties teorijos taikymą. CPK pakeitimų projekte siūloma keisti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo reguliavimą, numatant teismui teisę nukrypti nuo nustatytų bendrų taisyklių, atsižvelgiant į šalių elgesį proceso metu bei ginčo baigtį. Toks priešasties teorijos taikymo įtvirtinimas, siūlomas papildant CPK 93 straipsnį nauja 4 dalimi:

„4. Jeigu šalis sąžiningai naudojosi procesinėmis teisėmis ir sąžiningai vykdė procesines pareigas (toliau – tinkamas šalies procesinis elgesys), teismas gali nukrypti nuo šio straipsnio 1–3 dalyse nustatytų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, įvertindamas priešastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos.“⁵⁴ Įtvirtinus minėtą nuostatą pagrindinė bylinėjimosi išlaidų taisyklė nebūtų taikoma besąlygiškai ir labiau atitiktų proceso šalių interesus.

Tačiau grįžtant prie taisyklės „pralaimėjęs moka“ taikymo, reikėtų pažymėti, kad iš esmės aiškus bylinėjimosi išlaidų paskirstymo principas taip pat nėra iki galo sureguliuotas. Kai

⁵³ Ministrų Komiteto 1981 m. gegužės 14 d. rekomendacija Nr.R (81)7 valstybėms narėms dėl priemonių, lengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema // Žiūrėta [2010-10-28], prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=docs_lt&item=25&lang=lt

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo projektas // Žiūrėta [2010-11-05], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980&p_query=93&p_tr2=2

pralaimėjusioji šalis yra fizinis arba juridinis asmuo, tuomet vykdymo procese nukreipiant išieškojimą nekyla klausimų, kas yra atsakingas. Tačiau problema kyla tuomet, kai pralaimėjusioji šalis yra valstybė. CPK 49 str. numato, kad įstatymų numatytais atvejais prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos bei kiti asmenys gali pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti. Tuomet bylą laimėjusios šalies bylinėjimosi išlaidos atlyginamos iš valstybės biudžeto. Tokią poziciją formuoja ir Lietuvos apeliacinis teismas 2009 m. sausio 29 d. nutartyje, *Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Avižienių nekilnojamasis turtas“*⁵⁵. Tačiau kyla klausimas, kuri valstybės institucija turi atstovauti valstybę bylinėjimosi išlaidų išieškojimo procese. CPK 51 str. 4 d. numato, kad valstybei teisme atstovauja Vyriausybė, įstatymų numatytais atvejais – Vyriausybės įgaliota arba kita institucija. Valstybei teisme taip pat gali atstovauti atstovai pagal pavedimą. Antai, Civilinio proceso kodekso 638 str. 2. nustatyta, kad jeigu pagal vykdomąjį dokumentą turi būti išieškoma į valstybės biudžetą, valstybei atstovauja valstybinė mokesčių inspekcija. Tačiau specialių taisyklių, nustatančių konkrečius subjektus, turinčius atstovauti skolininką Lietuvos valstybę, kai iš valstybės biudžeto, atmetus valstybės institucijos, ginančios viešąjį interesą, ieškinį, priteisiamos bylinėjimosi išlaidos, vienoje iš civilinio proceso stadijų – vykdymo procese – nėra nustatyta, todėl tokiais atvejais taikytina bendroji norma⁵⁶. Taigi teisės aktuose nėra numatyta, kokia valstybės institucija turėtų atlyginti bylinėjimosi išlaidas valstybės vardu. Pagal Lietuvos apeliacinio teismo prašymą informuoti, kokiai valstybės institucijai turi būti pateiktas vykdomasis raštas, kuriame skolininkė nurodyta Lietuvos valstybė, Lietuvos Respublikos Vyriausybė pažymėjo, kad jeigu atmetas valstybės institucijos ieškinyje viešajam interesui ginti, atsakovui bylinėjimosi išlaidos atlyginamos iš ieškinį pateikusiai valstybės institucijai skirtų valstybės biudžeto asignavimų⁵⁷. Taigi darytina išvada, jog tais atvejais, kai bylinėjimosi išlaidos turi būti atlyginamos iš valstybės biudžeto, vykdomajame rašte skolininkas turėtų būti nurodomas Lietuvos valstybė, vykdomąjį raštą antstolis turėtų pateikti valstybinei institucijai, kuri konkrečioje byloje atstovavo valstybę. Tokią nuostatą siūloma įtvirtinti CPK papildant jį 96¹ straipsniu dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo iš biudžeto lėšų, numatančiu, jog jeigu visiškai ar iš dalies atmetas prokuroro, valstybės ar savivaldybės institucijos ieškinyje viešajam interesui ginti, atsakovui proporcingai atmetai ieškinio reikalavimų daliai bylinėjimosi išlaidos atlyginamos iš prokuratūrai ar ieškinį pareiškusioms

⁵⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 29 d. nutartis, c. b. *Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Avižienių nekilnojamasis turtas“*, Nr. 2-85/2009.

⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 1 d. nutartis, c. b. *Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Avižienių nekilnojamasis turtas“*, Nr. 2-85/2009.

⁵⁷ 2009 m. rugsėjo 14 d. Išrašas iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės pasitarimo protokolo Nr. 69 „Dėl Lietuvos apeliacinio teismo prašymo informuoti, kokiai valstybės institucijai turi būti pateiktas vykdomasis raštas, kuriame skolininkė yra nurodyta valstybė“.

valstybės ar savivaldybės institucijoms skirtų biudžeto lėšų⁵⁸. Toks įstatyminis reglamentavimas ne tik užpildytų įstatymo spragą, bet ir užtikrintų greitesnį bei operatyvesnį vykdymo procesą.

Apibendrinus, galima teigti, kad bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklė „pralaimėjęs moka“ taikymo mastas nėra absoliutus, kadangi ne visuomet įmanoma nustatyti, kam naudingas ar palankus teismo sprendimas. Taip pat neabejotinai turėtų būti vertinamas ir proceso šalių elgesys. Priežasties teorijos įstatyminis įtvirtinimas leistų teismams nukrypti nuo pagrindinio principo ir vadovauti teisine sąmone, pagrindiniais teisės principais, vertinant proceso šalių elgesį civiliniame procese. Tuo tarpu nustatant subjektą, kuris yra pralaimėjusioji šalis, reikėtų remtis aukščiau pateiktais išaiškinimais ir bylinėjimosi išlaidų reikalauti iš to subjekto, kuris ir „pralaimėjo“ bylą.

2.1.2. *Proporcingumo taisyklės taikymas, kai ieškinys patenkinamas iš dalies*

Praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet ieškinys yra patenkinamas iš dalies. Tokiais atvejais nėra visiškai aišku, kuri šalis laikytina „laimėjusiaja“, o kuri „pralaimėjusiaja“ ir kaip turėtų būti skirstomos bylinėjimosi išlaidos konkrečiu atveju. CPK 93 str. 2 d. numato, kad jeigu ieškinys patenkintas iš dalies, bylinėjimosi išlaidos priteisiamos ieškovui proporcingai teismo patenkintų reikalavimų daliai, o atsakovui – proporcingai teismo atmestų ieškinio reikalavimų daliai. Proporcija (lot. *proportion*) - darna, tam tikras tarpusavio santykis⁵⁹. Tai reiškia, kad ieškovui yra priteisiamos ne visos jo turėtos išlaidos civiliniame procese, bet tik tokia jų dalis, kuri atitinka patenkintų reikalavimų dalį. Atitinkamai atsakovas taip pat turi teisę reikalauti iš ieškovo savo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo tai daliai, kuriai ieškovo reikalavimai teismo netenkintini. Pavyzdžiui, jeigu ieškovas kreipėsi dėl X sumos ir sumokėjo 100 Lt žyminio mokesčio bei 1000 Lt advokato pagalbai, o teismas tenkino tik 70 procentų X reikalavimų, tuomet bylinėjimosi išlaidos paskirstomos, kurias tenka apmokėti atsakovui, sudaro 70 Lt žyminio mokesčio ir 700 Lt advokato pagalbai apmokėti, tuo tarpu ta dalimi, kuria teismas netenkino X reikalavimų, t.y. 30 procentų, ieškovas turi atlyginti atsakovui.

Jeigu byloje pareikštas ieškinys ir priešinis ieškinys, priteistinių bylinėjimosi išlaidų dydžio nustatymui kiekvienos šalies pareikšti ir patenkinti reikalavimai turi būti sumuojami su priešingos šalies pareikštais ir atmestais reikalavimais ir nustatomas šios sumos santykis su visų ieškiniu ir priešiniu ieškiniu pareikštų reikalavimų suma. Šį santykį padauginus iš tos šalies turėtų bylinėjimosi išlaidų sumos gaunama šaliai priteistinių išlaidų suma⁶⁰. Tačiau pažymėtina, kad minėtas

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo projektas // Žiūrėta [2010-11-05], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980&p_query=93&p_tr2=2

⁵⁹ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera, 2001. P. 607.

⁶⁰ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. Vilnius: Justiatia, 2007. P. 313.

matematinis skaičiavimo modelis tinka ne visą laiką. Nustatyti reikalavimų “vienetus” galima tik tokiu atveju, kuomet tai yra vienas ar keli reikalavimai, pavyzdžiui, jeigu yra tik turtinio pobūdžio reikalavimai, tuomet matematinė proporcingumo skaičiuoklė būtų tinkama, tačiau kaip reikėtų skaičiuoti bylinėjimosi išlaidų paskirstymą, jeigu buvo pareikšti keli reikalavimai: turtinio ir neturtinio pobūdžio, o patenkinus tik neturtinį reikalavimą arba atvirkščiai? Juk laikyti, kad patenkintų reikalavimų dalis yra 50 procentų nebūtų teisinga.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. kovo mėn. 23 d. nutartyje, civilinėje byloje *UAB „Pūkas“ v. VŠĮ „Pūko kūrybinis centras“* pažymėjo, jog apeliacinės instancijos teismas atsižvelgė į protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principus; teismas teisingai motyvavo, kad sprendžiant bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą, svarbu yra tai, jog teismai patenkino pagrindinį ieškovo reikalavimą dėl neatitinkančių tikrovės ir ieškovo garbės ir orumą žeminančių duomenų paskleidimo pripažinimo neteisėtu ir iš dalies patenkino reikalavimą dėl neturtinės žalos atlyginimo. Esant tokioms aplinkybėms, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikė nepagrįstu kasatorių argumentą, kad priteisiant bylinėjimosi išlaidas visi ieškovo pareikšti reikalavimai turėjo būti įvertinti vienoda procentine išraiška⁶¹. Taigi nevienarūšiams reikalavimams teismai, remdamiesi teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais (CPK 3 str. 1 d., CK 1.5 str. 4 d.), taiko skirtingą proporcijų skaičiavimą. Su tokia nuomone sutiktume, tačiau reikėtų pažymėti, kad proceso dalyviams sunku įvertinti, kokia dalimi jų reikalavimai tenkintini. Tam tikrais atvejais, proceso dalyviams gali būti sunku įvertinti turtinį ir neturtinį reikalavimą, taip pat šių reikalavimų atskyrimo pagrindus. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas 2006 m. gegužės 4 d. nutartimi, civilinėje byloje *UAB „Vitropolis“ v. V. B., N. B.*, pripažino, jog ginčas dėl nekilnojamojo turto pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo patvirtinimo, preliminarios sutarties pripažinimo nekilnojamojo turto pirkimo-pardavimo sutartimi ir pirkimo-pardavimo sutarties, sudarytos nesilaikant įstatymu nustatytos notarinės formos, pripažinimo galiojančia, yra turtinis, nes prašoma pripažinti galiojančiais sandorius, kurių pagrindu ieškovui pereitų nuosavybės teisė į turta. Todėl Apeliacinis teismas konstatavo, jog pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas klausimą dėl žyminio mokesčio už apeliacinį skundą, pagrįstai rėmėsi CPK 80 straipsnio 1 dalies 1 punktu ir 4 dalimi, reglamentuojančiais šio mokesčio dydį turtiniuose ginčiuose. Kartu Apeliacinis teismas pažymėjo, jog šiuo atveju netaikoma CPK 85 straipsnio komentare (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Pirmoji dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004, p. 225) suformuluota taisyklė, jog kaip neturtinis turi būti apmokestinamas ieškinys (atitinkamai ir apeliacinis

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 23 d. nutartis, c. b. *K.J. v. UAB „Pūkas“ ir VŠĮ „Pūko kūrybinis centras“*, Nr. 3K-3-205/2005.

skundas), kuriuo prašoma pripažinti negaliojančiu neįvykdytą sandorį⁶². Taigi įvertinus reikalavimo pobūdį, teismai, vertindami ieškinio reikalavimų “vienetus”, turėtų aiškiai atskirti turtinius ir neturtinius reikalavimus ir, patenkinus ieškinį, atskirai įvertinti, kokia apimtimi buvo patenkinti turtiniai, ir kokia neturtiniai reikalavimai.

2.2. Kitos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės:

2.2.1. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas, kai byla baigiama be teismo sprendimo iš esmės

Sudėtingesni bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimai, kai byla baigiama be teismo sprendimo iš esmės yra atvejai, kai:

- Ieškinys atsiimamas ir paliekamas nenagrinėtu;
- Atsisakius pareikšto reikalavimo ir nutraukus bylą.

Galima teigti, jog dispozityvumo principas leidžia ieškovui apsispręsti dėl reikalavimų pateikimo, o bylinėjimosi išlaidų sureguliuavimas įstatyme buvo ir yra aiškus, kaip ir atsisakymo pasekmės. Tačiau įstatymas nenumato atsakovo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo, kurios tam tikrais atvejais gali atsirasti. Todėl aukščiau minėtus atvejus įdomu būtų panagrinėti, būtent dėl galimai atsakovo patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo.

CPK 139 str. 1 d. numato, kad ieškovas tol, kol teismas neišsiuntė ieškinio nuorašo atsakovui, turi teisę atsiimti pateiktą ieškinį. Vėliau ieškinį atsiimti galima tik turint atsakovo sutikimą. Atsiėmus ieškinį, teismas nutartimi palieką jį nenagrinėtą. Tokiu atveju įstatymas nenumato bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, todėl šio klausimo sureguliuavimas paliekamas teismams. Motyvai lemiantys ieškinio atsiėmimą gali būti įvairūs ir neturi didelės reikšmės, tačiau verta būtų panagrinėti keletą situacijų.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet ieškinys grąžinamas ieškovui su nutartimi trūkumams pašalinti, tačiau ieškovas nepašalina trūkumų ir nebesikreipia į teismą su reikalavimais. Šiuo atveju atrodytų, kad atsakovo teisės nepažeidžiamos, o ieškovas turi teisę pasirinkti savo elgesio modelį. Tačiau Lietuvos apeliacinis teismas 2008 m. birželio 26 d. nutartimi, civilinėje byloje *J. C. v UAB „Autožvilgsnis“ ir UAB „Rytų projektai“* pažymėjo, kad aplinkybė, kad ieškovas neištaisė ieškinio trūkumų ir tuo nusprendė nebepalaikyti ieškinio reikalavimų, negali lemti atsakovų išlaidų neatlyginimo, nes atsakovų kaltės dėl vykstančio proceso nėra ir jų padėtis negali nukentėti vien dėl

⁶² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 4 d. nutartis, c. b. *UAB „Vitropolis“ v. V. B., N. B.*, Nr. 2-221/2006.

ieškinio pareiškimo aplinkybės⁶³. Kitoje Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. liepos 20 d. nutartyje, civilinėje byloje *J. A. P. v. T. L., UAB „Gembė“*, teismas laikėsi panašios pozicijos. Apeliacinis teismas pabrėžė, kad pirmosios instancijos teismas pernelyg formaliai taikė įstatymo nuostatas ir neatsižvelgė į aplinkybę, jog atsakovas bylinėjimosi išlaidų turėjo ne dėl savo kaltės, o dėl ieškovo veiksmų, tai yra dėl kreipimosi į teismą ir teismo įpareigojimo sumokėti trūkstamą žyminį mokestį neįvykdymo. Apeliacinis teismas laikė, jog tai, kad ieškovas nusprendė nebepalaikyti savo reikalavimo ir neištaisė ieškinio trūkumų, negali lemti atsakovo išlaidų neatlyginimo⁶⁴. Todėl sutiktume su teismo nuomone ir minėtu atveju siūlytume atsakovui, jei šis patyrė išlaidų, atlyginti iš ieškovo, kaip „kaltosios“ šalies.

Kita panaši situacija galėtų būti, kai ieškovas neatvyksta į teismo posėdį ir ieškinyje buvo paliktas nenagrinėtas. Nei proceso teisės normos, nei kitos civilinio proceso kodekso normos, reglamentuojančios bylinėjimosi išlaidų paskirstymą, atskirai nenustato, kaip turėtų būti paskirstomos bylinėjimosi išlaidos, tarp jų ir išlaidos advokato pagalbai apmokėti, kai ieškinyje paliekamas nenagrinėtas, tarp jų ir CPK 246 straipsnio pirmojoje dalyje bei 296 straipsnio pirmosios dalies 5 punkte nurodytu pagrindu – kai ieškovas neatvyko į teismo posėdį, jeigu jam apie teismo posėdžio laiką ir vietą pranešta tinkamai. Kadangi tokiu atveju byla yra baigiama teismo nutartimi, kuria ieškinyje paliekamas nenagrinėtas, tai, nesant įstatymo, reglamentuojančio tokių išlaidų išsprendimą, taikoma įstatymo analogija, ir advokato atstovavimo išlaidų klausimas išsprendžiamas vadovaujantis CPK 98 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta tokių išlaidų paskirstymo taisykle⁶⁵. Taigi nutartis, kuria ieškinyje paliekamas nenagrinėtas, kai ieškovas neatvyko į teismo posėdį, kai jam apie teismo posėdžio laiką ir vietą buvo pranešta tinkamai, iš esmės reiškia, kad ieškovo ieškinyje nėra tenkinamas. Vadinasi sprendimas yra tarsi priimamas atsakovo naudai, kadangi išlaidas (pvz. advokato pagalbai apmokėti) šiuo atveju atsakovas patiria dėl ieškovo kaltės. Šioje situacijoje taip pat ryški priežasties teorija, kadangi bylinėjimosi išlaidų paskirstymas atsakovui naudingas tik todėl, jog ieškovas be svarbių priežasčių neatvyksta į teismo posėdį. Tai reiškia, kad savo veiksmais tokia šalis civiliniame procese sukelia kitai šaliai išlaidų.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 4 d. konsultacijoje nurodoma, jog ieškovui atsiėmus ieškinį, jo pareiškimu teismas gražina ieškovo sumokėtą žyminį mokestį ar jo dalį, tačiau teismo turėtos bylinėjimosi išlaidos, pavyzdžiui, išlaidos, susijusios su procesinių dokumentų

⁶³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 26 d. nutartis, c. b. *J. C. v. UAB „Autožvilgsnis“ ir UAB „Rytų projektai“*, Nr. 2-459/2008.

⁶⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. liepos 20 d. nutartis, c. b. *J. A. P. v. T. L., UAB „Gembė“*, Nr. 2-382/2006.

⁶⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 8 d. nutartis, c. b. *UAB „Švarinta“ v. VšĮ Šiaulių regiono atliekų tvarkymo centras, UAB „Naujosios Akmenės komunalininkas“*, Akmenės rajono savivaldybės administracija, Nr. 2-25/2009.

įteikimu išieškomos iš ieškinį atsiėmusio ieškovo. Iš ieškinį atsiėmusio ieškovo taip pat išieškomos ir atsakovo turėtos bylinėjimosi išlaidos, esant atsakovo pareiškimui.⁶⁶ Taigi iš teismų praktikos galime pastebėti, kad ieškinį atsiėmus dėl priežasčių, nesusijusių su atsakovo veiksmais, ieškovas lieka įpareigotas atlyginti atsakovui jo patirtas bylinėjimosi išlaidas. Nors įstatymas nenumato tiesiogiai tokio įpareigojimo, tačiau teismai savo praktikoje taiko šį principą remdamiesi sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais.

Apibendrinus galima teigti, kad iš tiesų situacijos atsakomybės dėl bylinėjimosi išlaidų atžvilgiu, kai ieškinys atmetamas teismo sprendimu kaip nepagrįstas ir kai ieškovas atsiima ieškinį, manydamas, kad byla bus išspręsta jo nenaudai, iš esmės nesiskiria.

Kitas atvejis, kuomet byla baigiama be teismo sprendimo iš esmės yra ieškinio atsisakymo atvejis. Dizpozityvumo principas civiliniame procese lemia tai, kad bet kurioje proceso stadijoje ieškovas turi teisę raštu ar žodžiu pareikšti teismui, kad jis atsisako ieškinio (CPK 140 str. 1 d.). Tuomet nėra aišku kuri šalis yra „laimėjusioji“, o kuri „pralaimėjusioji“, nes nėra teismo sprendimo, taigi išspręsti bylinėjimosi išlaidų klausimą pagal principą „pralaimėjęs moka“ nepavyks. Tokiu atveju teismas priima nutartį priimti ieškinio atsisakymą ir nutraukia bylą. Ieškinio atsisakymas reiškia materialiojo teisinio reikalavimo atsisakymą ne tik konkrečiame tuo metu vykstančiame procese, bet ir ateityje⁶⁷. Pagal CPK 94 str. 1 d., ieškovui atsisakius ieškinio, atsakovas jo turėtų išlaidų neatlygina. Tačiau jeigu ieškovas atsisako pareikšto ieškinio dėl to, kad, pareiškus ieškinį, atsakovas ieškovo reikalavimus patenkino, tai ieškovo prašymu teismas priteisia jam iš atsakovo ieškovo turėtas bylinėjimosi išlaidas. Taigi antroje teisės normos dalyje numatytas atvejis, kuomet nors sprendimas iš esmės ir nebuvo priimtas, tačiau materialiuoju teisiniu požiūriu yra aišku, kas bylą laimėjo.

Priklausomai nuo to, kodėl atsisakoma ieškinio, ieškovui gali kilti dvejopų padarinių:

- Jeigu ieškovas atsisako ieškinio todėl, kad pareiškus ieškinį atsakovas ieškovo reikalavimus patenkino, tai ieškovo prašymu teismas priteisia jam turėtas bylinėjimosi išlaidas, susijusias su bylos nagrinėjimu iš atsakovo;
- Jeigu ieškovas atsisako ieškinio dėl kitų priežasčių, tai atsakovas turėtų išlaidų neatlygina.

Taigi įstatymo leidėjas, numatydamas bylinėjimosi išlaidų neatlygintinumą antruoju atveju, apsidraudžia nuo piktnaudžiavimo procesu, kai be nepateisinamų priežasčių atsisakant ieškinio ieškovas neatgauna patirtų išlaidų, susijusių su dokumentų rengimu ir pan. Taip pat pažymėtina, jog ieškovui atsisakius tik dalies reikalavimų, sprendžiama laikantis tokių pačių taisyklių.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 4 d. konsultacija Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų teismams, Nr. A3-94.

⁶⁷ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T.2. P. 363.

Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymas įpareigoja teismą, ieškovui atsisakius pareikšto ieškinio arba šalims sudarius taikos sutartį, grąžinti sumokėto žyminio mokesčio dalį (75 procentus) iš valstybės biudžeto, neatsižvelgiant į ieškinio atsisakymo priežastis.

Sprendžiant klausimą, ar atsakovas turi teisę iš ieškovo reikalauti patirtų išlaidų, tokių kaip išlaidos advokato pagalbai apmokėti, kai ieškovas atsisakė nuo ieškinio ne dėl to, kad atsakovas geruoju patenkino reikalavimą, reikėtų žvelgti į teismų praktikos formuojamą poziciją.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. balandžio 10 d. konsultacijoje nurodoma, jog CPK reguliuoja teismo išlaidų ir kitų išlaidų paskirstymą atsisakius nuo ieškinio. Ieškovui atsisakius nuo ieškinio, atsakovas jo turėtų išlaidų neatlygina. Tačiau jeigu ieškovas nepalaiko savo reikalavimų dėl to, kad pareiškus ieškinį atsakovas geruoju juos patenkino, tai, ieškovo prašymu, teismas priteisia jam iš atsakovo visas ieškovo turėtas byloje teismo išlaidas ir išlaidas advokato pagalbai apmokėti. CPK straipsniai tiesiogiai nenumato, kaip sprendžiamas atsakovo turėtų išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo klausimas, ieškovui atsisakius nuo ieškinio. Kai ieškovas atsisako nuo ieškinio ne dėl to, kad atsakovas geruoju patenkino reikalavimą, ir byla nutraukiama, o atsakovas tokioje byloje turėjo išlaidų advokato pagalbai apmokėti, atsakovas turi teisę reikalauti turėtų išlaidų advokato pagalbai apmokėti, nes šios išlaidos atsakovui atsirado dėl ieškovo veiksmų. Kitoks klausimo sprendimas pažeistų asmenų lygybės prieš įstatymą principą⁶⁸.

Praktikoje gali pasitaikyti atveju, kai ieškovas pareiškęs ieškinį teisme sužino bylai reikšmingų aplinkybių ir nusprendžia pakeisti atsakovą kitu, tinkamu atsakovu. Pasak autoriaus R. Simaičio vadovaujantis analogiškais priežastingumo taisyklėmis reikėtų spręsti netinkamo atsakovo, kuris nagrinėjant bylą pakeičiamas tinkamu, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimą. Netinkamam atsakovui, kai jis pakeičiamas tinkamu, byla baigiama be teismo sprendimo dėl jos esmės, o ieškovui atsakovo pakeitimas reiškia ieškovo ieškinio netinkamam atsakovui atsisakymą. Todėl tokio netinkamo atsakovo prašymu, pasak autoriaus, teismas nutartimi turėtų priteisti jo turėtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą iš ieškovo⁶⁹. Su tokia nuomone sutiktume, kadangi dėl ieškovo neapdairumo ar netinkamo elgesio civiliniame procese atsakovas neturėtų būti atsakingas.

Taigi siekiant išvengti klaidų ir užtikrinti proceso šalims teisingumo principo įgyvendinimą, siūlytina keisti CPK 94 str. 1. d. numatant, kad kai byla baigiama be teismo sprendimo dėl ginčo esmės, teismas bylinėjimosi išlaidas paskirsto, atsižvelgdamas į tai, ar šalių procesinis elgesys

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. balandžio 10 d. konsultacija Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų teismams Nr. A3-26.

⁶⁹ Simaitis, R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. Vilnius: Justitia, 2007. P. 324.

buvo tinkamas, ir įvertindamas priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos⁷⁰. Taigi ir vėl siūloma žvelgti į proceso šalių elgesį konkrečioje byloje, taip įstatyme įtvirtinant priežasties teorijos taikymą.

Taip pat galima būtų paminėti dar vieną atvejį, kuomet byla baigiama be teismo sprendimo iš esmės. CPK numato, kad proceso šalys bet kurioje proceso stadijoje gali sudaryti taikos sutartį. Sudarydamos taikos sutartį, šalys turėtų joje numatyti ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymą, kadangi priešingu atveju, bylinėjimosi išlaidas paskirstys teismas, remdamasis bendrosiomis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklėmis. Šis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo atvejis daugiau problemų proceso šalims nekelia, tačiau įdomu pažymėti, kad CPK pakeitimo projekte siūloma įtvirtinti nuostatą, numatančią, kad jeigu šalys, sudarydamos taikos sutartį, nenumatė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo tvarkos, teismas bylinėjimosi išlaidų proceso šalims nepaskirsto⁷¹. Taigi preziumuojama, kad šalys taikos sutartyje neaptarusios bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, tai padarė sąmoningai ir teismas nebėra įpareigotas šio klausimo papildomai spręsti. Tačiau pažymėtina, kad jeigu kažkuri iš proceso šalių nesutinka sudaryti taikos sutarties ir atsisako priešingos šalies pasiūlymo, o vėliau laimi mažesne nei pasiūlytos taikos sutarties apimtimi, tai sukelia bereikalingą bylinėjimąsi ir neracionalų proceso lėšų eikvojimą. Tokiais atvejais siūlytina visai neatlyginti bylinėjimosi išlaidų, taip skatinant taiką tarp šalių ir proceso operatyvumą.

Pažymėtina, kad 1964 m. CPK taip pat numatė tokias pat ieškinio atsisakymo ir taikos sutarties sudarymo pasekmes⁷², taigi tokios pat nuostatos beveik nepakeistos perkeltos ir į 2002 m. CPK. Tačiau siūlomi įstatymo projektai, su minėtomis pataisomis ir priežasties teorijos taikymo sureguliuavimu, iš esmės įneštų aiškumo civilinio proceso dalyviams.

2.2.2. *Išlaidų už advokato ar advokato padėjėjo pagalbą atlyginimo ypatumai*

Advokatas (lot. *advocatus*) – asmuo, turintis teisę teikti juridinę pagalbą asmenims, organizacijoms; užtarėjas⁷³. Jį samdosi proceso šalys, siekdamos geriau apginti savo teises, už tam tikrą atlygį (honorarą), kuris byloje dažniausiai sudaro didžiausią bylinėjimosi išlaidų dalį. Kartais, kai kurių kategorijų bylose, numatomas privalomas advokato dalyvavimas. Pavyzdžiui, pagal CPK 347 str. 3 d.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo projektas // Žiūrėta [2010-11-05], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980&p_query=93&p_tr2=2

⁷¹ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo projektas // Žiūrėta [2010-11-11], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980&p_query=93&p_tr2=2

⁷² Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais 1982 m. lapkričio 1 d. Vilnius: Mintis, 1983. P. 53.

⁷³ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera, 2001. P. 17.

nurodoma, kad kasacinį skundą surašo advokatas. Todėl svarbu būtų išsiaiškinti, kokio dydžio išlaidos advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti, turėtų būti atlygintinos.

Teisinės pagalbos institutas Lietuvoje buvo žinomas nuo seno. 1964 m. CPK 113 str., reglamentuojantis išlaidų advokato pagalbai apmokėti, numatė, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas dalyvavusio byloje advokato pagalbai apmokėti – iki penkių procentų patenkintos ieškininių reikalavimų dalies, bet ne daugiau kaip nustatytoji taksą⁷⁴. Taigi anksčiau įstatyme buvo numatyti ribojimai advokato užmokesčio atlygintinumui. Konkretaus dydžio nustatymas nevisiškai atitiko proceso šalių interesus, kadangi ribojo nepasiturinčių proceso dalyvių galimybes pasinaudoti teisine pagalba. Pažymėtina, kad išlaidos advokato pagalbai apmokėti nebuvo laikomos išlaidomis, susijusiomis su bylos nagrinėjimu, pagal 1964 m. CPK 108 str., todėl ir atlyginimo klausimas turėjo būti sprendžiamas ne pagal pagrindines taisykles, o vadovaujantis atskiru norminiu aktu⁷⁵. Šiuo metu Lietuvoje galiojančio CPK 98 str. 1 d. numatyta, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusio nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus bei teikiant konsultacijas. Taigi, kaip jau buvo minėta, įstatymas įtvirtina taisyklės „pralaimėjęs moka“ taikymą. CPK 98 str. 2 d. numatyta, kad šalies išlaidos, susijusios su advokato ar advokato padėjėjo pagalba, atsižvelgiant į konkrečios bylos sudėtingumą ir advokato ar advokato padėjėjo darbo ir laiko sąnaudas, yra priteisiamos ne didesnės, kaip yra nustatyta teisingumo ministro kartu su Lietuvos advokatų tarybos pirmininku patvirtintose rekomendacijose dėl užmokesčio dydžio. Iš įstatymo normos darytina išvada, kad nors išlaidos advokato pagalbai apmokėti nėra nustatytos įstatyme, kaip tai buvo padaryti 1964 m. CPK, tačiau įstatymas visgi numato galimą apsaugą nuo nepagrįstai didelių išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti. Įstatyme suformuluota nuostata, kad specialūs teisės aktai nustato maksimalius rekomenduotinus dydžius, apsaugo proceso šalis nuo neprotingų ir perdėtai didelių bylinėjimosi išlaidų atlyginimo kitai šaliai. Tokia praktika yra ir daugelyje užsienio šalių, daugumoje valstybių teisinės pagalbos dydį reguliuoja įstatymai. Pavyzdžiui, Vokietijos civilinio proceso kodekse numatyta, kad maksimalius už advokato pagalbą mokėtinus įkainius numato specialūs įstatymai. Šalys turi teisę sutarti dėl didesnio užmokesčio advokatui, tačiau atlyginamas bus tik užmokestis, neviršijantis maksimalaus nustatyto⁷⁶. Šalyse, kur įstatymas šio klausimo nereglamentuoja (pvz. Švedijoje), išlaidų, advokato pagalbai apmokėti, dydį nustato teismas, remdamasis tokių išlaidų

⁷⁴ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais 1982 m. lapkričio 1 d. Vilnius: Mintis, 1983. P. 52.

⁷⁵ Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1980. P. 95.

⁷⁶ Koch H. and Diedrich F. Civil Procedure in Germany. München: C.H. Beck, 1998. P. 107.

„protingumo kriterijumi⁷⁷. Išskirtinis požiūris į išlaidų advokato pagalbai apmokėjimo paskirstymą būdingas JAV. Vadinamoji „amerikietiškoji taisyklė“ (angl. *The American Rule*⁷⁸) nustato, kad šalys negali gauti kompensacijos už advokato pagalbą iš priešingos šalies (išskyrus kai kurių kategorijų bylas, kaip antai žmogaus teisių gynimo bylos⁷⁹). Tai iš dalies susiję su tuo, kad išlaidos sumokėti už advokato pagalbą tiesiogiai priklauso tik nuo šalies, jos valios samdytis advokatą ar ne, norint geriau apginti savo teises. Tačiau tokia sistema kritikuojama Europos Bendrijos teisinėje sistemoje. Europos Tarybos ministrų komiteto 1981 m. gegužės 14 d. rekomendacijoje numatyta, kad išskyrus ypatingas aplinkybes, pralaimėjusioji šalis turėtų atlyginti laimėjusiajai šaliai jos išlaidas, įskaitant advokatų atlyginimus⁸⁰. Iš esmės pripažįstama nuomonė, kad bylinėjimasis neturėtų tapti našta nukentėjusiajai šaliai, t.y. remiantis atlyginimo teorija iš pralaimėjusiojo turi būti priteistos visos bylinėjimosi išlaidos.

Lietuvos advokatūros įstatymo 50 str.⁸¹ yra numatyta, kad šalys dėl advokato teikiamų paslaugų apmokėjimo susitaria pačios. Tam tikrais atvejais šalys gali susitarti, kad atlygis priklausys nuo bylos baigties. Įstatymas numato, kad nustatant advokato užmokesčio už teisinės paslaugas dydį, turėtų būti atsižvelgta į bylos sudėtingumą, advokato kvalifikaciją ir patirtį, kliento finansinę padėtį ir kitas reikšmingas aplinkybes. Pažymėtina, kad advokatams maksimalius atlygintinus dydžius numato norminis teisės aktas, kuriame nurodyti dydžiai gali būti didinami tik pateikus išlaidas patvirtinančius dokumentus⁸². Vadinasi atlyginamos yra tik faktiškai patirtos išlaidos, o tuo tarpu būsimų išlaidų atlyginimas nėra numatytas. Kai kurie autoriai mano, jog būsimų atlygintinų išlaidų dydį patvirtinančiais įrodymais, pagal CPK 98 str. 1 d., reikėtų laikyti teisinės pagalbos sutartį ir teisinės pagalbos suteikimą⁸³. Nustatant priteistino užmokesčio už teikiamas teisinės paslaugas dydį, rekomenduojama atsižvelgti į maksimalius dydžius ir į šiuos kriterijus:

- bylos sudėtingumą;
- teisinių paslaugų kompleksiskumą, specialių žinių reikalingumą;
- ankstesnį (pakartotinį) dalyvavimą toje byloje;
- būtinybę išvykti į kitą vietovę, negu registruota advokato darbo vieta;
- turto ar pinigų sumų dydį (priteistinų ar ginčijamų);

⁷⁷ Mikelėnas V. Civilinis procesas pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 1997. P. 272.

⁷⁸ Simaitis R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos // Teisė. 2002, Nr. 45. P. 112.

⁷⁹ Mikelėnas V. Civilinis procesas pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 1997. P. 272

⁸⁰ Ministrų komiteto 1981 m. gegužės 14 d. rekomendacija Nr.R(81)7 valstybėms narėms dėl priemonių, lengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema // Žiūrėta [2010-11-25], prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=docs_lt&item=25&lang=lt

⁸¹ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 50-1632

⁸² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. balandžio 27 d. nutarimu Nr. 469 patvirtinti “Advokatams už antrinės teisinės pagalbos teikimą ir koordinavimą mokamo užmokesčio dydžiai ir mokėjimo taisyklės” // Valstybės žinios, 2005, Nr. 54-1857.

⁸³ Simaitis R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos // Teisė. 2002, Nr. 45. P. 115.

- teisinių paslaugų teikimo pastovumą ir pobūdį;
- sprendžiamų teisinių klausimų naujumą;
- kitas svarbias aplinkybes⁸⁴.

Nebaigtinis nurodytų kriterijų sąrašas palieka teismui teisę vertinti kiekvieną atvejį kaip individualų, kadangi numatyti visų galimų situacijų neįmanoma, o bylinėjimosi išlaidos turi būti paskirstomos protingai. Tokias nuostatas formuoja ir teismai savo praktikoje. Lietuvos apeliacinis teismas 2007 m. sausio 11 d. nutartyje, civilinėje byloje *A. A. v. V. K.*, nurodė, kad atsakovo patirtos bylinėjimosi išlaidos advokato pagalbai apmokėti priteisiamos atsižvelgiant į patį ginčą, pateiktų dokumentų kiekį, atstovavimą teismo posėdžiuose, ginčo sudėtingumą ir kitas aplinkybes⁸⁵. Teismo ar kliento prašymu advokatas privalo pateikti detalizuotą užmokesčio apskaičiavimo pažymą, taip siekiant išvengti piktnaudžiavimo ir pralaimėjusios šalies turtinės padėties apsunkinimo. Tam tikrais atvejais, praktikoje gali pasitaikyti objektyvių priežasčių, dėl kurių pateikti dokumentus, pagrindžiančius advokato užmokesčiui skirtą sumą, gali būti sudėtinga. Siūloma palengvinti proceso dalyviams tokių dokumentų pateikimo procedūrą, papildant CPK 98 str. 1 d. tokia nuostata: „Prašymai dėl išlaidų atlyginimo, nepaduoti teismui iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos, sprendžiami šio Kodekso 277 straipsnio nustatyta tvarka⁸⁶“. Vadinasi dėl bylinėjimosi išlaidų advokato ar advokato padėjėjo užmokesčiui atlyginti galėtų būti priimtas papildomas sprendimas. Tokia nuostata kritikuojama ir laikoma netikslinga, kadangi sudaro prielaidą manyti, jog proceso šalys gali nesirūpinti pareiga pateikti įrodymus apie patirtas atstovavimo išlaidas dar teismo posėdžio metu. Įtvirtinus tokią nuostatą, atsirastų galimybė nesirūpinti proceso koncentracija, visų galimų klausimų išsprendimu per teismo posėdį, dalyvaujant šalims, duodant paaiškinimus. Papildomo sprendimo priėmimas pratęsia terminus sprendimų įsiteisėjimo, teismas apkraunamas papildomu darbu, posėdžiais⁸⁷. Tuo tarpu Lietuvos apeliacinis teismas 2006 m. liepos 20 d. nutartimi, civilinėje byloje *J. A. P. v. T. L., UAB „Gembė“*, yra pažymėjęs, kad tam tikrais atvejais ta aplinkybė, jog proceso šalis dokumentus, patvirtinančius bylinėjimosi išlaidų dydį, pateikė po bylos išnagrinėjimo iš esmės, nėra pagrindas

⁸⁴ Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 1R-85 patvirtintos „Rekomendacijos dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1845.

⁸⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 11 d. nutartis, c. b. *A. A. v. V. K.*, Nr. 2-4/2007.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo projektas // [Žiūrėta 2010-11-07]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980&p_query=93&p_tr2=2>.

⁸⁷ Apylinkių teismų teisėjų sąjunga // Žiūrėta [2010-12-12], prieiga per internetą: <http://www.atts.lt/LT/60/Del-CPK-pakeitimu.htm>.

atmesti prašymą dėl papildomos nutarties bylinėjimosi išlaidų klausimu priėmimo⁸⁸. Minėtoje byloje apeliacinis teismas akcentavo, kad byla buvo nagrinėjama rašytinio proceso tvarka ir baigta palikus ieškinį nenagrinėtą. Visgi sutiktume su nuomone, kad CPK pataisa dėl įrodymų apie advokato ar advokato padėjėjo išlaidų pateikimą, išsprendus bylą iš esmės, sudarytų sąlygas piktnaudžiavimui civiliniame procese.

Pažymėtina, kad proceso šalys, naudodamosios teisine advokato pagalba, neturėtų būti įpareigosotos teisės aktų nusistatyti užmokestį. Lietuvos apeliacinis teismas 2009 m. vasario 10 d. nutartyje, civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija v. Notarų rūmai*, yra pažymėjęs, kad pavedimo sutarčiai galioja bendras sutarčių laisvės principas (CK 6.156 str.) ir teismas neturi teisinio pagrindo kištis į bylos dalyvio ir jo advokato sudarytos teisinės pagalbos sutarties apmokėjimo už teisines paslaugas sąlygas. Tačiau bylą pralaimėjusi šalis neprivalo bylą laimėjusiai šaliai atlyginti nepagrįstai didelių atstovavimo išlaidų. CPK 98 straipsnio 2 dalis nurodo, kad teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos sudėtingumą, advokato darbo ir laiko sąnaudas, kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia, kokio dydžio atstovavimo išlaidos priteistinos, tačiau visais atvejais jos turėtų būti priteisiamos ne didesnės, nei nustatyta Rekomendacijose⁸⁹. Taigi iš teismo formuojamos nuomonės matyti, kad net jeigu asmuo nusprendžia pasinaudoti „brangesne“ teisine pagalba, ji nebūtinai bus atlyginta laimėjimo atveju.

Teismas kartais nukrypsta ir nuo rekomenduojamų dydžių advokato pagalbai apmokėti. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas, 2008 m. balandžio 24 d. nutartyje, civilinėje byloje *UAB „Respublikos“ leidiniai ir kt. v. UAB „Delfi“ ir kt.*, nurodė, kad bylą laimėjusi šalis turi teisę reikalauti priteisti visas turėtas išlaidas. Tuo tarpu teismas gali sumažinti užmokesčio už advokato teikiamą pagalbą dydį, jeigu, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, jis yra neprotingai didelis. Taip pat išimtiniais atvejais, kai, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes ir vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais, teisinė pagalba teikiama itin sudėtingoje byloje, teismas gali šaliai priteisti didesnes išlaidas, susijusias su advokato ar advokato padėjėjo pagalba, negu numatytos Rekomendacijose, nes jose nustatyti advokatams priteistini užmokesčio dydžiai yra rekomendaciniai ir tai, ar jie atitinka protingumo kriterijus, kiekvienu atveju patikrina teismas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo CBS teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-580/2005*)⁹⁰.

⁸⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. liepos 20 d. nutartis, c. b. *J. A. P. v. T. L., UAB „Gembė“*, Nr. 2-382/2006.

⁸⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 10 d. nutartis, c. b. *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija v. Notarų rūmai*, Nr. 2A-253/2009.

⁹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 24 d. nutartis, c.b. „Delfi“ ir *Estijos įmonė AS Delfi v. UAB „Respublikos“ leidiniai, UAB „Naujasis aitvaras“ ir kt.*, Nr. 2-275/2008.

Vadinasi vėlgi, svarbiausi lieka teisės principai, kurie leidžia teisiškai įvertinti atskirus atvejus. Tokiu būdu, aukščiau minėti pavyzdžiai iliustruoja, plačiai taikomą priežasties teoriją, kuomet išlaidų atlygintinumas priklauso nuo šalių procesinio elgesio.

Nustatant išlaidų už advokato pagalbą dydį, reikėtų derinti maksimalaus leistino išlaidų advokatams už konkrečią pagalbą dydžių kriterijus bei „išlaidų protingumo“ kriterijų. Nederėtų pasikliauti vien reglamentuojamais dydžiais, kadangi tam tikrais atvejais proceso dalyviai gali turėti papildomų išlaidų, norėdamos pasinaudoti “brangesne” teisine pagalba. Pavyzdžiui, bylose su stambiomis korporacijomis, fiziniam asmeniui lygiateisiškumo principą padėtų įgyvendinti tik visiškai išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo sureguliuavimas. Tačiau, kaip ir buvo minėta, kiekvienu atveju reikia vertinti “išlaidų protingumo” kriterijų, kadangi neprotinga būtų, jeigu sąnaudos procesui viršytų jo metu gaunamą turtinę naudą.

2.2.3. *Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo atvejai, kai yra kelios pralaimėjusios šalys*

Kitas svarbus bylinėjimosi išlaidų paskirstymo atvejis – tai pralaimėjusių šalių daugetas, kuris praktikoje neretai sutinkamas. Problema kyla tuomet, kai reikia nuspręsti, kokia dalimi kiekviena iš pralaimėjusių šalių (keli ieškovai ar keli atsakovai) yra atsakinga.

Teisės doktrinoje civilinė atsakomybė skirstoma į :

- *Dalinę* (kai kiekvienas iš skolininkų atsako kreditoriui ta dalimi, kurią jam numato įstatymas arba sutartis. Apskritai dalinė atsakomybė yra bendro pobūdžio taisyklė, taikoma tuo atveju, kai įstatymas arba sutartis nenustato solidariosios arba subsidiariosios atsakomybės⁹¹);

- *Solidariąją* (taikoma, jei numatyta sutartyje arba įstatyme. Tuomet kreditorius gali pareikšti ieškinį bet kuriam iš bendraskolių visos apimties ar dėl dalies⁹²);

- *Subsidiarią* (atsiranda įstatymo numatytais atvejais, pvz. garanto atsakomybė, arba sutarties pagrindu. Būtinai šios rūšies atsakomybės bruožas, kad pirmiausiai turi būti reikalaujama iš pagrindinio skolininko, pažeidusio prievolę, tik tada reikalavimas nukreipiamas į subsidiariai atsakingą skolininką⁹³).

Kokia iš minėtų atsakomybės rūšių turėtų būti taikoma teismui paskirstant bylinėjimosi išlaidas, galiojančiame CPK nėra numatyta.

⁹¹ Civilinė teisė: prievolių teisės vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P.179.

⁹² Ten pat.

⁹³ Ten pat.

Tarpukario Lietuvoje galiojusiam Civilinės Teisenos įstatymo 871 str. buvo numatyta, kad priedermę sumokėti teismo išlaidas byloje, kurioje dalyvauja keli asmenys, nustato teismas pagal tai, kiek kuris iš jų ieškojo ar ginčijo⁹⁴. Aiškinant minėtą straipsnį, darytina išvada, kad jei ieškinys, nukreiptas į keletą atsakovų, buvo tik vieno iš jų ginčijamas, tai į jį gali būti nukreiptos visos teismo išlaidos. Solidarčiai priteisti išlaidų negalima dėl to, kad pats ieškinys nedalomas. Todėl teismo išlaidos priteistinos tik nustatytomis dalimis, kurios gali būti ir lygios kiekvienam⁹⁵. Tokiu principu Civilinės Teisenos Įstatyme buvo reglamentuojamas bylinėjimosi išlaidų paskirstymas esant šalių daugetui.

Vėliau, priėmus 1964 m. Civilinio proceso kodeksą, bylinėjimosi išlaidų paskirstymo šalims, kai pralaimėjusių yra daugiau nei vienas – reglamentuota nebuvo⁹⁶. Aiškumo dėl pralaimėjusių šalių atsakomybės, paskirstant bylinėjimosi išlaidas įnešė teismų praktikoje suformuluota taisyklė. 1998 m. birželio mėn. 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarime Nr. 5 „Dėl įstatymų, reguliuojančių teismo sprendimo priėmimo ir išdėstymo tvarką, taikymo teismų praktikoje“ buvo numatyta, kad, kai CPK VI skirsnyje nurodytos išlaidos priteisiamos iš keleto asmenų, rezoliucinėje sprendimo dalyje nurodomos konkrečios sumos, kurios priteisiamos iš kiekvieno atskirai. Šių išlaidų priteisti solidarčiai negalima⁹⁷. Toks imperatyvus draudimas padėjo užpildyti įstatymo spragą bei suvienodinti teismų praktiką. Vėliau, 2002 m. sausio 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartyje, byloje *K. V. v. Prienų rajono valdyba ir VSDFV Prienų skyrius*, teismas argumentuotai pagrindė anksčiau pateiktą poziciją, nuroydamas, kad pagal CK, solidarinė pareiga, pagal CK 188 str., atsiranda tik tais atvejais, kada tai numato sutartis ar nustato įstatymas, taip pat, kai prievolės dalykas yra nedalus. CPK šeštojo skirsnio nuostatose, reglamentuojančiose teismo išlaidas, solidarinė prievolė atlyginti teismo išlaidas plačiaja šios sąvokos prasme (ne vien tik CPK 108 str. prasme) nėra numatyta⁹⁸. Taigi pagal abi teismo nutartis buvo suformuluota aiški pozicija, kaip turėtų būti paskirstomos bylinėjimosi išlaidos – taikant dalinę atsakomybę.

Pagal šiuo metu galiojančio CPK 93 str. pralaimėjusioji šalis apmoka laimėjusiajai jos patirtas išlaidas, todėl jeigu keli asmenys yra teismo pripažinti pralaimėjusiais, vadinasi jie turėtų

⁹⁴ Civilinės teisenos įstatymas su visais pakeitimais ir papildymais ir su Vyr. Tribunolo bei Rusų Senato aiškinimais. Red. Č. Butkys. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938. P. 489.

⁹⁵ Ten pat..

⁹⁶ Simaitis R. Kas mokės už teisingumą?// Justitia. 2003, Nr. 1-2 (43-44). P. 47.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1997 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl įstatymų, reguliuojančių teismo sprendimo priėmimo ir išdėstymo tvarką, taikymo teismų praktikoje“, Nr. A2-7.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 23 d. nutartis, c.b. *K. V. v. Prienų rajono valdyba ir VSDFV Prienų skyrius*, Nr. 3K-3-157/2002.

bendrai atlyginti bylinėjimosi išlaidas laimėjusiai šaliai. Klausimas iškyla tik ar tos išlaidos turėtų būti paskirstytos solidariai, ar lygiomis dalimis.

Įdomu pažymėti, kad CPK tiesiogiai neįtvirtinus nuostatos dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, esant pralaimėjusiųjų šalių daugetui, kai kurių autorių nuomonės šiuo klausimu išsiskiria. Vieni laikosi teismo anksčiau suformuluotos pozicijos, jog bylą laimėjus ar pralaimėjus keliems proceso dalyviams, bylinėjimosi išlaidos jiems turi būti paskirstomos remiantis dalinės atsakomybės principu, t.y. patenkinus ieškinį bylinėjimosi išlaidos turi būti paskirstomos po lygiai visiems atsakovams⁹⁹. Tuo tarpu kitų, pavyzdžiui R. Simaičio, nuomone, jei už bylinėjimosi išlaidas atsako kelios proceso šalys (paprastai pralaimėjusios bylą), jų atsakomybė laikytina solidariaja¹⁰⁰. Tokia poziciją autorius argumentuoja tuo, jog:

- tokios atsakomybės taikymas geriau apsaugo nukentėjusios šalies interesus;
- didesnis sistemos apibrėžtumas ir nuspėjamumas taip pat reiškia, kad ji labiau atitinka teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių, lygybės įstatymui bei teismui principus;
- pralaimėjusių bylą šalių interesai taip pat, tam tikru atžvilgiu, geriau apsaugomi, nes tarpusavio atgręžtinių reikalavimų nustatymas, remiantis kalte dėl bylinėjimosi išlaidų, padeda labiau apsaugoti sąžiningų asmenų interesus, negu sistema, kai bylinėjimosi išlaidų našta pralaimėjusioms šalims mechaniškai padalijama po lygiai¹⁰¹.

Pažymėtina, kad aukščiau išdėstyti argumentai yra reikšmingi proceso dalyviams, tačiau įstatyme numatant vieną ar kitą atsakomybės už bylinėjimosi išlaidų būdą, išryškėtų teisinis formalizmas, neleidžiantis nukrypti nuo imperatyvių normų. CK 6.279 str., numatančio atsakomybę už kelių asmenų bendrai padarytą žalą, 2 dalyje nurodoma, kad nustatant solidariai atsakingų asmenų tarpusavio reikalavimus, atsižvelgiama į kiekvieno iš jų kaltę, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato ką kita. Todėl manytina, kad ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymas šalims turėtų būti proporcingas jų atsakomybei, kurią nustato teismas konkrečioje byloje. Vadinasi vėlgi reikėtų remtis priešasties teorija ir bylinėjimosi išlaidas paskirstyti šalims priklausomai nuo jų elgesio civilinio proceso metu. Kai kuriose šalyse, tokiose kaip Anglija, Vokietija, Liuksemburgas, Ispanija, bylinėjimosi išlaidos pralaimėjusioms šalims padalijamos proporcingai teismo sprendimu nustatytoms jų atsakomybės esant materialiams teisiniams santykiams dalimis¹⁰². Lietuvos teismų praktikoje randama pavyzdžių, kai bylinėjimosi išlaidų paskirstymas pralaimėjusioms šalims remiasi priešasties teorija. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 4 d.

⁹⁹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T.2. P.366.

¹⁰⁰ Simaitis R. Kas mokės už teisingumą?// Justitia. 2003, Nr. 1-2 (43-44). P. 52.

¹⁰¹ Simaitis, R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. Vilnius: Justitia, 2007. P. 344.

¹⁰² Ten pat. P. 340.

nutartyje, priimtoje byloje *G. V. Ir kt. v. UAB „Ivaks“ ir kt.*, teisėjų kolegija pripažino, kad teismo išlaidas reikia priteisti tik iš tų atsakovų, kurių veiksmai lėmė ieškovų teisių pažeidimą. Šioje byloje bylinėjimosi išlaidos tarp kelių pralaimėjusių atsakovų paskirstytos taikant du skirtingus metodus: neturtinio reikalavimo dalyje bylinėjimosi išlaidas tarp atsakovų nuspręsta padalyti po lygiai, o turtinio reikalavimo dalyje – atsižvelgiant į kiekvieno iš jų reikalavimų kainą¹⁰³.

CPK 93 str. 4 d. numato, kad jeigu apeliacinės instancijos teismas ar kasacinis teismas, neperduodamas bylos iš naujo nagrinėti, pakeičia teismo sprendimą arba priima naują sprendimą, jis atitinkamai pakeičia bylinėjimosi išlaidų paskirstymą. Jeigu apeliacinės instancijos teismas ar kasacinis teismas bylinėjimosi išlaidų nepaskirsto, šį klausimą išspendžia pirmosios instancijos teismas. Todėl siekiant nustatyti už bylinėjimosi išlaidas atsakingus asmenis, reikėtų nagrinėti konkrečias civilinio proceso stadijas ir jose atliktus veiksmus, susijusius su bylinėjimosi išlaidų padidėjimu. Priežasties teorijos taikymas labiausiai atitiktų pralaimėjusių šalių interesus, kadangi bylinėjimosi išlaidos būtų paskirstomos nei solidariai, nei dalinai, o pagal konkrečius jų veiksmus.

Visgi siūlytina įtvirtinti CPK nuostatas, numatančias atsakomybę proceso šalims, esant pralaimėjusių šalių daugumai. Toks reglamentavimas įneštų aiškumo ne tik proceso dalyviams, bet ir suvienodintų teismų praktiką.

2.2.3. Trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, padėtis paskirstant bylinėjimosi išlaidas

CPK numato bylinėjimosi paskirstymą tik tarp proceso šalių, tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet bylinėjimosi išlaidų patiria ne tik proceso dalyviai pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, bet ir tretieji asmenys nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų. Pagal CPK 47 str. 2 d. tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, turi šalies procesines teises ir pareigas išskyrus tam tikrus ribojimus (pvz. keisti ieškinio dalyką ar pan.).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartyje *595-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija v. P. A.* nurodė, kad nors įstatyme tiesiogiai nenurodyta apie trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, teises ir pareigas dėl bylinėjimosi išlaidų, tačiau ir šie proceso dalyviai laikytini bylinėjimosi išlaidų paskirstymo subjektais, nes, pagal CPK 47 straipsnio 2 dalį, jie turi tokias pačias procesines teises bei pareigas kaip ir šalys, išskyrus tam tikras įstatymo nustatytas išimtis, susijusias su disponavimu ginčo dalyku, tačiau

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 4 d. nutartis, c. b. *G. V. Ir kt. v. UAB „Ivaks“ ir kt.*, Nr. 3K–7–653/2001.

nesusijusias su bylinėjimosi išlaidomis. Be to, trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, nepripažinimas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo subjektais neatitiktų trečiųjų asmenų instituto paskirties – sudaryti sąlygas nurodytiems asmenims savarankiškai ginti savo teises ir interesus, užtikrinti galimybę spręsti civilines bylas operatyviai ir ekonomiškai. Trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, įtraukimas į bylinėjimosi išlaidų paskirstymą toje byloje, kurioje bylinėjimosi išlaidos atsirado, sudaro sąlygas išspręsti šį klausimą koncentruotai, operatyviai ir ekonomiškai, nereikšiant tretiesiems asmenims regresinio ieškinio vien dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo¹⁰⁴. Pažymėtina, kad 1964 m. CPK taip pat buvo įtvirtinta nuostata, kad turėtos teismo išlaidos priteisiamos ne tik laimėjusiai bylą šaliai arba trečiajam asmeniui, kurio pareikštas savarankiškas reikalavimas visiškai ar iš dalies patenkintas, bet ir trečiajam asmeniui, nepareiškusiam savarankiškų reikalavimų, jei sprendimas priimtas tos šalies naudai, kurios interesus gynė šis trečiasis asmuo¹⁰⁵. Todėl darytina išvada, kad nors minėtoji nuostata nebuvo perkelta į 2002 m. CPK, tačiau teismai, vadovaudamiesi bendraisiais teisės principais ir įstatymo analogija, trečiuosius asmenis, nepareiškiančius savarankiškų reikalavimų, įtraukia į bylinėjimosi išlaidų paskirstymą lygiomis teisėmis ir pareigomis su šalimis ir trečiaisiais asmenimis, pareiškiančiais savarankiškus reikalavimus.

2.2.5. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas valstybei

CPK 96 str. yra numatyti atvejai, kai valstybė gali perimti reikalavimą dėl bylinėjimosi išlaidų. Pavyzdžiui, jeigu ieškovas buvo atleistas nuo bylinėjimosi išlaidų – šios išieškomos iš atsakovo į valstybės biudžetą proporcingai patenkintai ieškinio reikalavimų daliai. Bylinėjimosi išlaidas šiuo atveju sudaro žyminis mokestis ir išlaidos susijusios su bylos nagrinėjimu (ekspertizė, išlaidos valstybės garantuojamai teisinei pagalbai ir kt.), kurias padengė valstybė. Lygiai taip pat valstybė turi teisę perimti reikalavimą ir iš ieškovo, jeigu ieškinys atmestas, o šis nuo bylinėjimosi išlaidų buvo atleistas. Pažymėtina, kad jeigu abi šalys nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo atleistos, bylinėjimosi išlaidos apmokamos iš valstybės biudžeto lėšų. Minėtame straipsnyje atlygintinumo principas yra aiškus ir suprantamas, tačiau praktikoje, kyla kai kurios kitos problemos dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo valstybei, reikalaujančios detalesnės analizės.

Pirmiausiai reikėtų panagrinėti gana dažną atvejį, kai bylinėjimosi išlaidų dydis, priteistinas valstybės naudai, yra labai mažas. Paprastai tai būna išlaidos, susijusios su procesinių dokumentų

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis, c.b. 595-0ji gyvenamųjų namų statybos bendrija v. P. A., Nr.3K-3-360/2010.

¹⁰⁵ Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1980. P. 92.

įteikimu. Tokios sumos paprastai neviršija 10 Lt. Prasidėjus vykdymo procesui, tokia suma galėtų išaugti keliasdešimt kartų, todėl toks itin mažų išlaidų priteisimas prieštarautų ekonomiškumo principui, reglamentuotam CPK 7 str. Dėl šios priežasties, būtina numatyti prevencinį mechanizmą, kuris padėtų protingai išspręsti mažų sumų priteisimą. Tai galėtų būti ilgesnis mokėjimo terminas, supaprastinta išieškojimo procedūra, įstatymo numatyti ribojimai. Pavyzdžiui, RTFSR CPK buvo numatyta, kad jei ieškovas yra atleistas nuo teismo turėtų bylos proceso išlaidų, o ta suma yra mažesnė kaip vienas rublis, tai tos sumos neišieškomos, o teismo turėtos išlaidos apmokamos išdo lėšomis¹⁰⁶. Panašiai siūloma CPK 96 str. papildyti dalimi, numatančia, jog jeigu iš proceso šalies pagal šį straipsnį į valstybės biudžetą išieškotina bendra suma yra mažesnė už teisingumo ministro kartu su finansų ministru nustatytą minimalią valstybei priteistiną bylinėjimosi išlaidų sumą, teismas tokios sumos nepriteisia ir ji nėra išieškoma¹⁰⁷. Su tokia įstatymo pataisa sutiktume, tačiau manytume, jog turėtų būti taikomas kompleksiškas šios problemos sprendimo būdas, t.y. minimalios valstybei priteistinos bylinėjimosi išlaidų sumos išieškojimo procedūra vykdymo procese turėtų būti supaprastinta. Be abejo, reikėtų atsižvelgti ir į sumą, kurią nustatys teisės aktai, kadangi kol kas įstatymo projektas nėra patvirtintas. Kartu reikėtų pažymėti, jog CPK 441 str. numato, kad bylos dėl pinigų sumų, neviršijančių vieno tūkstančio litų, priteisimo nagrinėjamos pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles, tačiau bylą nagrinėjantis teismas turi teisę pats nuspręsti, kokia forma ir tvarka nagrinėti bylą. Byla nagrinėjama žodinio proceso tvarka, jeigu dėl to yra bent vienos šalies prašymas. Ši norma yra perimta iš Vokietijos CPK¹⁰⁸, kur netgi pripažįstama teismo teisė telefonu apklausti liudytojus ar ekspertą¹⁰⁹. Reikėtų pažymėti, kad įstatymas suteikia teismui teisę, o ne pareigą laisvai spręsti dėl proceso formos ir turinio. Manytume, kad teismo procesas, nedidelių sumų priteisimui turėtų būti kiek įmanoma supaprastintas. Tokiu būdu byla gali būti išnagrinėta greičiau, o bylinėjimosi išlaidos neviršytų pagrindinio reikalavimo sumos ir netaptų našta proceso dalyviams.

Kitas svarbus klausimas, nagrinėjant bylinėjimosi išlaidų atlyginimą valstybei, yra nepasiturinčių žmonių interesų gynimas ir teisė naudotis teismine sistema. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei klausimą teismas sprendžia savo iniciatyva *ex officio*, todėl galėtų atsižvelgti į proceso dalyvių turtinę padėtį. CPK siūloma papildyti 96 straipsnio 7 dalimi: „Kai išieškoti bylinėjimosi išlaidų į valstybės biudžetą neįmanoma dėl objektyvių priežasčių arba kai priverstinis jų išieškojimas iš esmės pablogintų fizinio asmens (ar jo šeimos) turtinę padėtį, asmens, iš kurio priteistas

¹⁰⁶ RTFSR Civilinio proceso kodeksas. Kaunas: Lietuvos TSR Teisingumo liaudies komisariato leidynys, 1941. 47-a str.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo projektas // Žiūrėta [2010-11-12], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980&p_query=93&p_tr2=2

¹⁰⁸ V.Nekrošius. Sumarinio proceso formos pagal naująjį Civilinio proceso kodeksą // Justitia. 2003, Nr.1-2. P.45.

¹⁰⁹ Ten pat. P.46.

bylinėjimosi išlaidų atlyginimas valstybei, prašymu teismas, atsižvelgdamas į šio asmens turtinę padėtį ar kitas aplinkybes, motyvuota nutartimi rašytinio proceso tvarka turi teisę iš dalies atleisti tokį asmenį nuo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei. Prašymas atleisti iš dalies nuo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei turi būti motyvuotas ir pagrįstas įrodymais. Toks prašymas gali būti pateikiamas iki teismo procesinio sprendimo dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei įvykdymo. Teismas prašymo netenkina, jeigu nustato, kad šalies procesinis elgesys buvo netinkamas.¹¹⁰ Pastaroji nuomonė kritikuojama, kadangi toks papildymas nauja norma laikytinas nekonkretus, neaiškus ir netikslingas. Vertinamosios sąvokos, įrodymų išreikalavimas dėl blogos materialinės padėties apsunkins teismų darbą, nes dėl bylinėjimosi išlaidų visos nutartys skundžiamos, šiuo atveju pagausės darbo ir apeliaciniuose teismuose. Valstybei priteisiamos išlaidos nėra didelės, be to žinojimas jog nebus šalis atleista nuo mokesčių, skatina šalis bylas užbaigti taikiai, rasti kompromisus¹¹¹. Tačiau mūsų nuomone, minėtoji įstatymo pataisa prisidėtų prie teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo, nes užtikrintų nepasiturinčių asmenų teises. Kita vertus, įdomu pažymėti, kad valstybės garantuojamos teisinės pagalbos administravimo išlaidos, kol kas iš viso nėra atlyginamos, kadangi šios sumos pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymą nėra priskiriamos prie valstybės išlaidų, nors faktiškai jos yra patiriamos¹¹². Pavyzdžiui, valstybei yra atlyginamos išlaidos susijusios su advokato pagalba. Tačiau faktiškai sugaištas laikas ir apmokėjimas už suteiktą teisinę pagalbą apskaičiuojamas vadovaujantis Vyriausybės patvirtintomis taisyklėmis, reglamentuojančiomis prireikus valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiančių advokatų darbo įkainius, nustatytus vienai atitinkamos kategorijos civilinei bylai arba jos stadijai. Tačiau realiai valstybė patiria ir nuolat teisinę pagalbą teikiančių advokatų patalpų išlaikymo, techninių priemonių, raštinės reikmenų ir kitas išlaidas¹¹³.

Apibendrinus galima teigti, kad bylinėjimosi išlaidų paskirtis - užtikrinti protingai įmanomą nukentėjusios šalies nuostolių atlyginimą, o ne sužlugdyti asmenį, padariusį žalą. Taigi taikant įstatymų nuostatas, tam tikrais atvejais, galima būtų mažinti bylinėjimosi išlaidų dydį valstybei dėl sunkios turtinės padėties, remiantis objektyviomis aplinkybėmis bei teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais. Tuo tarpu teisminiai ginčai dėl nedidelių sumų priteisimo, turėtų būti sprendžiami supaprastinto proceso tvarka, teismui paliekant teisę spręsti dėl proceso formos ir turinio. Tokiu būdu nesusidarys neprotingos bylinėjimosi išlaidos.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo projektas // Žiūrėta [2010-11-12], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980&p_query=93&p_tr2=2

¹¹¹ Apylinkių teismų teisėjų sąjunga // Žiūrėta [2010-12-12], prieiga per internetą: <http://www.atts.lt/LT/60/Del-CPK-pakeitimu.htm>

¹¹² Montvydienė I. Valstybės garantuojama teisinė pagalba civilinėse bylose. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P.210.

¹¹³ Ten pat.

IŠVADOS

1. Bylinėjimosi išlaidas galima būtų apibūdinti kaip pinigines išlaidas, kurios susijusios su nagrinėjama byla, kurias numato įstatymas ir kurias neišvengiamai patiria šalys, tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus ir jų nepareiškiantys, pareiškėjai, kreditoriai, skolininkai, t.y. asmenys teisiškai suinteresuoti bylos baigtimi ir siekiantys pasinaudoti savo konstitucine teise kreiptis į teismą.
2. Žyminis mokestis – tai valstybės numatytas “teisingumo mokestis”, įstatyme nustatyta ir apibrėžta suma, kurią proceso šalys, tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus ar jų nepareiškiantys, pareiškėjai ar kreditoriai, privalo sumokėti už tam tikrus, įstatyme numatytus, teisme atliekamus procesinius veiksmus, taip iš dalies kompensuodamos valstybei teismų išlaikymo išlaidas.
3. Išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, sureguliuavimo problemišumą lemia tai, kad dinamiškoje visuomenėje, vis besikeičiant gyvenimo sąlygoms, neįmanoma numatyti visų būtinų išlaidų, kurias galėtų patirti proceso šalys, todėl siekiant išvengti nuolatinio CPK keitimo, dabartiniame įstatyme numatyta norma „*kitos būtinų ir pagrįstų išlaidų*” leidžia apimti ir kitas išlaidas, kurias teismas, vadovaudamasis protingumo principu, galėtų pripažinti kaip „*būtinų*” ir „*pagrįstų*”.
4. Pagrindinės vyraujančios bylinėjimosi išlaidų paskirstymo teorijos: atlyginimo ir priežasties teorija. Šios teorijos turėtų būti taikomos kompleksiskai, t.y. įstatymas neturėtų įtvirtinti tik vienos iš teorijų taikymo. Pagrindinio bylinėjimosi išlaidų paskirstymo principo „pralaimėjęs moka“, pagal atlyginimo teoriją, nepakanka sureguliuoti visų atvejų, pasitaikančių bylinėjimosi metu civiliniame procese, todėl jį reikia derinti su priežasties teorijos taikymu. Tokiu būdu derėtų atsižvelgti į konkrečių bylinėjimosi išlaidų atsiradimo priežastis.
5. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės „pralaimėjęs moka“ taikymo mastas nėra absoliutus, kadangi ne visuomet įmanoma nustatyti, kam naudingas ar palankus teismo sprendimas. Kai pralaimėjusi šalis yra valstybės institucija, tuomet bylinėjimosi išlaidas turėtų atlyginti ta institucija, kuri atstovavo valstybę teisme, iš tam skirtų asignavimų.
6. Ieškovui atsiėmus ar atsisakius ieškinio, reikėtų pateikti atsisakymo ar atsiėmimo motyvus, kad teismas, įvertinęs šalių elgesį procese, paskirstytų atsiradusias bylinėjimosi išlaidas atsakovui.

Pritartume įstatymo leidėjo siūlymui tokią nuostatą įtvirtinti CPK, nes ji užtikrintų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo funkcijos įgyvendinimą.

7. Išlaidos už advokato pagalbą neturėtų būti ribojamos, tačiau pralaimėjusioji šalis turėtų atlyginti tik tokias išlaidas, kurios yra pagrįstos ir protingos. Kiekvieną atvejį teismas turėtų vertinti kaip individualų, remtis nustatytomis rekomendacijomis dėl advokato užmokesčio dydžio nustatymo. Proceso dalyviams turi būti užtikrinama teisė į teisminę gynybą be rizikos, kad advokato užmokestis liks neapmokėtas laimėjimo atveju.

8. Bylinėjimosi išlaidos, esant pralaimėjusiųjų šalių daugumai, turėtų būti paskirstomos atsižvelgiant į kiekvieno iš pralaimėjusiųjų šalių procesinį elgesį. Priežasties teorijos reglamentavimas šiuo atveju, pašalintų aptariamo instituto reglamentavimo spragas ir suvienodintų teismų praktiką.

9. Tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, turėtų būti įtraukiami į bylinėjimosi išlaidų paskirstymą lygiomis teisėmis ir pareigomis su šalimis ir trečiaisiais asmenimis, pareiškiančiais savarankiškus reikalavimus.

10. Bylinėjimosi išlaidos valstybei turėtų būti papildomai sureguliuotos įstatymo. Mažų sumų priteisimas neturėtų būti taikomas, o asmenims, kurių turtinė padėtis sunki, galima būtų sumažinti bylinėjimosi išlaidų dydį, mokėtiną valstybei.

11. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad autorės iškelta hipotezė pasitvirtino. Atlyginimo teorija nepakankamai užtikrina teisingumo įgyvendinimą, kadangi teismai, vadovaudamiesi priežasties teorija, atsižvelgia į konkrečius proceso dalyvių veiksmus, kurie gali padidinti bylinėjimosi išlaidas, ir, vadovaudamiesi teisingumo, sąžiningumo, protingumo principais, paskirsto bylinėjimo išlaidas, pagal jų atsiradimo priežastis. Priežasties teorija turėtų būti teisiškai reglamentuota.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

TEISĖS AKTAI:

Tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai

1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III) // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.
2. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.
3. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1,4,6 ir 7 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 96-3016.
4. 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinės teisės kreiptis į teismą // Valstybės žinios. 2002, Nr. 44-1251.
5. 1954 m. Hagos konvencija dėl civilinio proceso // Valstybės žinios. 2002, Nr. 97-4255.
6. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1981 m. gegužės 14 d. rekomendacija Nr. R(81)7 “Dėl priemonių, lengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema” // Žiūrėta [2010-11-15], prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=docs_lt&item=25&lang=lt
7. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1984 m. vasario 28 d. rekomendacija Nr. R(84)5 “Dėl civilinio proceso principų, turinčių pagerinti teisingumo sistemos funkcionavimą” // Žiūrėta [2010-12-13], prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=docs_lt&item=25&lang=lt
8. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1993 m. sausio 8 d. rekomendacija Nr. R (93) 1 “Dėl labai neturtingų žmonių galimybių efektyviai naudotis įstatymais ir teisingumu” // Žiūrėta [2010-11-01]. Prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=docs_lt&item=25&lang=lt

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1632.
3. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 53-2042.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
6. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
9. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.
10. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 18-572.
11. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos finansų ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymas Nr. 343/388 “Dėl išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu civilinėje byloje, dydžių ir jų apmokėjimo tvarkos patvirtinimo” // Valstybės žinios. 2002, Nr. 117-5272.
12. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymas Nr. 344 “Dėl išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo tvarkos patvirtinimo” // Valstybės žinios. 2002, Nr. 117-5274.
13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 54-1845.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. balandžio 27 d. nutarimas Nr. 469 „Dėl advokatams už antrinės teisinės pagalbos teikimą ir koordinavimą mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 54-1857.
15. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1R-352 patvirtinta “Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo” // Valstybės žinios. 2005, Nr. 130-4682.

Teisės aktų projektai ir istoriniai šaltiniai

1. Civilinės teisenos įstatymas su visais pakeitimais ir papildymais ir su Vyr. Tribunolo bei Rusų Senato aiškinimais. Red. Č. Butkys. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938.
2. RTFSR Civilinio proceso kodeksas. Kaunas: Lietuvos TSR Teisingumo liaudies komisariato leidinys, 1941.
3. 1964 m. Civilinio proceso kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-139.
4. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais 1982 m. lapkričio 1 d. Vilnius: Mintis, 1983.

5. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo projektas // [Žiūrėta 2010-12-20]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980&p_query=93&p_tr2=2>

SPECIALIOJI LITERATŪRA:

1. Abramovas S. Civilinis procesas. Vilnius: Valstybinė enciklopedijų, žodynų ir mokslo literatūros leidykla, 1948.
2. Bumblienė E., Bumblys V. Kaip kvalifikuotai parengti ieškinį (skundą, prašymą). Vilnius: Teisės institutas, 2007.
3. Čivilytė – Gylienė V. Kaip bylinėtis? Vilnius: Eugrimas, 2005.
4. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T.2.
5. Koch H. and Diedrich F. Civil Procedure in Germany. München: C.H. Beck, 1998.
6. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T.1.
7. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. I knyga. Vilnius: Justitia, 2001.
8. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. VI knyga. Vilnius: Justitia, 2003.
9. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Vilnius: Justitia, 2004.
10. Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1980.
11. Mačys V. Civilinio proceso paskaitos. Kaunas: Teisės fakulteto leidinys, 1924.
12. Mikelėnas V. Civilinis procesas. I dalis. Vilnius: Justitia, 1997.
13. Montvydienė I. Valstybės garantuojama teisinė pagalba civilinėse bylose. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
14. V. Nekrošius. Sumarinio proceso formos pagal naująjį Civilinio proceso kodeksą // Justitia. 2003, Nr.1-2.
15. A. Norkus. Sumariniai procesai: samprata, požymiai, rūšys // Teisė. 2004, Nr.51.
16. Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. Vilnius: Justitia, 2007.
17. R. Simaitis. Bylinėjimosi išlaidos: civilinio proceso kodekso spragų pildymo problematika // Teisė. 2004, Nr.51.
18. R. Simaitis. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas įsigaliojus naujiesiems civiliniam ir civilinio proceso kodeksams // Teisė. 2003, Nr. 47.
19. R. Simaitis. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas apeliacijos, kasacijos ir proceso atnaujinimo stadijose ir kai taisyklė “pralaimėjęs moka“ netinka // Teisė. 2003, Nr. 49.

20. R. Simaitis. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos // Teisė. 2002, Nr. 45.
21. R. Simaitis. Kas mokės už teisingumą? Sudėtingesni bylinėjimosi išlaidų paskirstymo aspektai // Justitia. 2003, Nr.1-2.
22. R. Simaitis. Teisminis susitaikymas // Justitia. 2004, Nr. 5.
23. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera, 2001.
24. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2009.

TEISMŲ PRAKTIKA:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacijos 1995 - 2002. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2002.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normų taikymas teismų praktikoje (1991 05 – 2000 02). Vilnius: Mokslas ir technika, 2000.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1997 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl įstatymų, reguliuojančių teismo sprendimo priėmimo ir išdėstymo tvarką, taikymo teismų praktikoje“, Nr. A2-7.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. balandžio 10 d. konsultacija Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų teismams Nr. A3-26.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. lapkričio 22 d. nutartis, c. b. *N. L. v. V. K.*, Nr. 3K-3-835/1999.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 23 d. nutartis, c.b. *K. V. v. Prienų rajono valdyba ir VSDFV Prienų skyrius*, Nr. 3K-3-157/2002.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 4 d. konsultacija Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų teismams, Nr. A3-94.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 23 d. nutartis, c. b. *K.J. v. UAB „Pūkas“ ir VŠĮ „Pūko kūrybinis centras“*, Nr. 3K-3-205/2005.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 6 d. nutartis, c. b. *antstolis A. Z. v. UAB „G4S Lietuva“*, Nr. 3K-3-448/2008.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 24 d. nutartis, c. b. *S. P. v. AB „Mažeikių nafta“*, Nr. 3K-3-135/2009.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 18 d. nutartis, c. b. *AB „Mažeikių nafta“ v. I. D. ir kt.*, Nr. 3K-3-446/2009.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 30 d. nutartis, c. b. *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. E. M. ir kt.*, Nr. 3K-3-141/2010.

13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis, c. b. *595-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija v. P. A.*, Nr.3K-3-360/2010.
14. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. birželio 1 d. nutartis, c. b. *L. M. v. AB „Trevesta“, J. M.*, Nr. 2-325/2006.
15. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 1 d. nutartis, c. b. *UAB „Estravel Vilnius“ v. Teisingumo ministerija*, Nr. 2-326/2006.
16. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. liepos 20 d. nutartis, c. b. *J. A. P. v. T. L., UAB „Gembė“*, Nr. 2-382/2006.
17. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 11 d. nutartis, c. b. *A. A. v. V. K.*, Nr. 2-4/2007.
18. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 17 d. nutartis, c. b. *E. O. v. R. B.*, Nr. 2-44/2008.
19. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 24 d. nutartis, c. b. *„Delfi“ ir Estijos įmonė AS Delfi v. UAB „Respublikos“ leidiniai, UAB „Naujasis aitvaras“ ir kt.*, Nr. 2-275/2008.
20. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 26 d. nutartis, c. b. *J. C. v. UAB „Autožvilgnis“ ir UAB „Rytų projektai“*, Nr. 2-459/2008.
21. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 8 d. nutartis, c. b. *UAB „Švarinta“ v. VšĮ Šiaulių regiono atliekų tvarkymo centras, UAB „Naujosios Akmenės komunalininkas“, Akmenės rajono savivaldybės administracija*, Nr. 2-25/2009.
22. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 22 d. nutartis, c. b. *UAB „Euro furs“ v. UAB „DHL Lietuva“ ir kt.*, Nr. 2-45/2009.
23. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 29 d. nutartis, c. b. *Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Avižienių nekilnojamas turtas“*, Nr. 2-85/2009.
24. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 29 d. nutartis c. b. *R. B. ir R. B. v. UAB Medicinos bankas ir UAB „Kerida“*, Nr. 2-98/2009.
25. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 10 d. nutartis, c. b. *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija v. Notarų rūmai*, Nr. 2A-253/2009.
26. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 4 d. nutartis, c. b. *UAB „Vitropolis“ v. V. B., N. B.*, Nr. 2-221/2006.
27. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 7 d. nutartis, c. b. *UAB Medicinos bankas v. UAB „Alren“, R. R. ir V. G.*, Nr. 2-424/2009.

28. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis, c. b. *AB DnB Nord bankas v. UAB „Auguda“*, V. V., Nr. 2A-539/2009.
29. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 1 d. nutartis, c. b. *Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Avižienių nekilnojamasis turtas“*, Nr. 2-85/2009.

KITI ŠALTINIAI

1. 2009 m. rugsėjo 14 d. Išrašas iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės pasitarimo protokolo Nr. 69 „Dėl Lietuvos apeliacinio teismo prašymo informuoti, kokias valstybės institucijas turi būti pateiktas vykdomasis raštas, kuriame skolininkė yra nurodyta valstybė“.
2. Apylinkių teismų teisėjų sąjunga // Žiūrėta [2010-12-12], prieiga per internetą: <http://www.atts.lt/LT/60/Del-CPK-pakeitimu.htm>.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe analizuojamas bylinėjimosi išlaidų paskirstymas civiliniame procese, kadangi nustatyti, kuri šalis turėtų atlyginti bylinėjimosi civiliniame procese atsiradusius finansinius nuostolius, nėra paprasta. Pagrindinis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo principas „pralaimėjęs moka“, ne visuomet tinka. Pasitaiko sudėtingesnių atvejų, kuomet reikia nukrypti nuo bendrųjų taisyklių, nes bandant jomis remtis, nepavyks išspręsti kai kurių, sudėtingesnių klausimų. Magistro baigiamajame darbe analizuojamas bylinėjimosi išlaidų atlyginimas patenkinus ieškinį iš dalies, taip pat, kai byla baigiama be teismo sprendimo iš esmės, bylinėjimosi išlaidų atlyginimas iš ir į valstybės biudžetą, pralaimėjusių šalių daugeto atveju kylantys bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimai, išlaidų už advokato ar advokato padėjėjo pagalbą atlyginimo ypatumai ir keletas kitų atveju, tinkamai nereguliuotų įstatymo.

Tirdami šią teisės sritį, magistro darbe kartu su autoriumi išsamiai nagrinėjame teisės teoriją ir teismų praktiką, taip pat tarp teorijos ir teismų praktikos atsirandančius neatitikimus. Analizuojamas Civilinio proceso kodekso pakeitimų projektas.

Šiame darbe išskiriamos dvi pagrindinės dėstomosios dalys: bylinėjimosi išlaidų samprata ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymo būdai ir teisinio reglamentavimo problemos. Pirmoje dalyje atskleidžiama bylinėjimosi išlaidų sampratų įvairovė, bylinėjimosi išlaidų rūšys, jų paskirtis. Ši dalis skirta padėti pagrindus teorinei bazei nagrinėti temą kitoje magistrinio darbo dalyje. Antroje dalyje - aptariami pagrindiniai šio tiriamojo darbo aspektai – bylinėjimosi išlaidų paskirstymo teorijos, bendrosios bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės ir kai kurie atskiri atvejai, kuomet bendrosios bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės netinka.

Akcentuojamos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo teorijos. Autorės nuomone, teismai tinkamai taiko priežasties teoriją, kuri leidžia nukrypti nuo pagrindinio principo „pralaimėjęs moka“ ir atsižvelgti į proceso dalyvių elgesį civiliniame procese. Manome, kad ši teorija turėtų būti reglamentuota, kadangi atlyginimo teorija, kuri yra įtvirtinta įstatyme, nepakankamai užtikrina teisingumo, sąžiningumo, protingumo principų įgyvendinimą. Darbas nepretenduoja į rimtą mokslinę studiją, tačiau turėtų būti vertingas analizuojant, vertinant teisinio reglamentavimo spragas bei ieškant efektyvių sprendimo būdų.

SUMMARY

This master's thesis analyzes the distribution of costs in civil proceedings. To determine which party should pay for the financial loss arising from civil litigation is not easy. "Loser pays", the main principle of allocation of costs, is not always appropriate. Sometimes in complex cases it is necessary to depart from general rules, because by using these general rules it would not be possible to solve some of the more complex issues. This master's thesis analyzes the distribution of costs when the claim is granted partially, as well as when the case is closed without a court decision in principle, when expenses need to be paid to and from the state budget, questions of the losing party concerning the allocation of costs, that occur in a multitude of cases, the characteristics of compensations of costs for a attorney's or a attorney's assistant's support, and several other cases that are not fully regulated by law.

By studying this field, together with the author this master's thesis looks into law theory and judicial practice in detail, as well as inconsistencies between theory and case law. The project of the Code of Civil Procedure amendments is analyzed.

There are two main parts in the paper: the concept of litigation costs; methods of distribution of litigation costs and problems of legal regulation. The first part reveals the variety of conceptions of costs, the types of costs and their purpose. This is intended to lay the foundations for a theoretical base to examine the second part of the master thesis. The second part - covers the main aspects of this research – theories of distribution of litigation costs, general litigation costs allocation rules and some specific cases in which the general rules for the allocation of costs are not appropriate.

The emphasis is on the theories of distribution of litigation costs. In the authors opinion courts properly apply the cause theory which allows derogations from the basic principle of "loser pays" and takes into account the behavior of actors in civil proceedings. We believe that this theory should be regulated, since the the theory of indemnity, which is enshrined in law, does not fully ensure the realization of the principles of justice, fairness and reasonableness. Legislative adjustments would help to avoid potential conflicts of legal uncertainty. We note that this work is not meant to be a serious scientific study, but should be a valuable resource for analysis and evaluation of legal and regulatory loopholes, when searching for effective solutions.